

Konuşma Becerisiyle İlgili Atasözleri Üzerine Bir İçerik Analizi

İlknur Killioğlu Alakuş*

Mehmet Temizkan**

MAKALE BİLGİSİ

Geliş: 12.06.2024
Düzeltilme: 10.08.2024
Kabul: 14.08.2024
Doi: 10.31464/jlere.1500476

Anahtar Sözcükler:

konuşma becerisi
atasözleri
iletişim
sözlü dil

ÖZET

Konuşma becerisi açısından atasözlerini incelemeyi amaçlayan bu çalışma, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın veri setini Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri Sözlüğü oluşturmaktadır. Çalışmada veriler doküman incelemesi tekniğiyle toplanmış ve içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda konuşma becerisiyle ilgili 189 atasözü ve bu atasözüne ilişkin 4 tema ile 32 kategori belirlenmiştir. Buna göre atasözlerinin 105'i konuşmacı, 21'i dinleyici, 56'sı mesaj ve 7'si geri bildirim temasıyla ilgilidir. Çalışmada elde edilen sonuçlardan hareketle en çok konuşmacı ve mesaj temasına yönelik atasözlerinin bulunduğu ve bu atasözlerinde özellikle konuşma-düşünme ilişkisi, konuşmanın gizliliği, yer-zaman uygunluğu, söz-eylem ilişkisi, sözün işlevselliği, üslup, tutarlılık ve doğruluk gibi kategorilerin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Konuşma becerisine ilişkin atasözleri konuşma sürecinde konuşmacının, dinleyicinin, mesajın ve geri bildirim sahibinin sahip olması gereken özelliklere yönelik iletiler içermektedir.

Yayın Etiği Bilgilendirme

Bu çalışma için Etik Kurul Kararı gerekli değildir ve çalışma bilimsel yayın etiğine uygun olarak yapılmıştır.

Yazarların Katkı Oranı

Çalışmaya birinci yazar %60, ikinci yazar %40 katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada bir çıkar çatışması yoktur.

Gönderim

Killioğlu Alakuş, İ., & Temizkan, M. (2024). Konuşma becerisiyle ilgili atasözleri üzerine bir içerik analizi. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 10* (2), 341-373.

* Arş. Gör., ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0042-6445>, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ilknur.killioglu@mku.edu.tr

** Prof. Dr., ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7437-6754>, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, temizkanm79@gmail.com

Giriş

Bireylerin, aralarında herhangi bir amaç birliği olmaksızın yalnızca aynı ortamda bulunmalarından hareketle topluluklar oluşur. Topluluktan farklı olarak toplum, bireylerin aynı ortamda bulunmalarının ötesinde amaç ve iş birliği içinde oldukları anlamını içerir. Buna göre topluluğu toplum hâline getiren yalnızca bireylerin aynı mekânda yer alması değil, aynı zamanda bazı ortaklıklarının bulunmasıdır. Giyim, beslenme, inanış gibi toplumun sunduğu bileşenlerden oluşan yaşam tarzı bunların önemlilerindedir. Yaşam tarzını oluşturan bileşenlerin tümü kültür olarak adlandırılır. Bu bağlamda kültür, bireylere yön veren ve onlar sayesinde varlığını devam ettiren yaşam ürünleridir.

Kültür, ait olduğu milletin yaşanmışlıklarına ilişkin birikimleri bünyesinde barındırır. Kültürel birikimler durağan değildir ve nesiller arasında aktararak geçmişten günümüze kadar gelir. Bu aktarım sürecinde en önemli işlevi yerine getiren dildir. Uzun zaman boyunca ataların edindikleri yaşantılar dile ait bir unsur olan atasözlerine yansımıştır. “Ataların yüzyıllar boyunca karşılaştıkları olay ve tecrübelerden aldıkları dersleri bilgece düşünce yahut nasihatleri, değer yargılarını düsturlaştırarak sonraki nesillere devrettikleri ve herkesçe benimsenmiş özlü sözlerdir” (Kaya, 2020: 132). Ayrıca sözlük anlamıyla atasözleri “Ataların, uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak veren ve kalıplaşmış bir biçimi olan, kamuca benimsenmiş kısa, özlü söz” (Püsküllüoğlu, 2012: 7) olarak tanımlanmıştır. Tanımlarda atasözlerinin edinilen tecrübeleri özlü biçimde aktararak yol gösterici ve öğüt verici nitelikte olduğu vurgulanmaktadır. Aksoy’un (2022: 35) “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan benimsenmiş özsözlerdir.” tanımından kaynaklanan diğer tanımlardan hareketle geçmişteki tecrübelerle geleceğe ışık tutan atasözleri, toplumca benimsenmiş ve az kelimeyle çok şey anlatan özlü sözlerdir.

Atasözleri insanların hayat boyunca çeşitli yaşantılar sonucunda edindikleri deneyimleri özlü söz biçiminde diğer insanlarla paylaşmaları ve bunun zamanla toplumun ortak ürünü hâline gelmesi sonucunda oluşmuştur. Atasözüne ilişkin tecrübenin edinildiği an ve bununla ilgili ilk sözü söyleyen kişi belli olmamasına rağmen bu söz artık topluma aittir. Yani bilinmeyen bir zamanda ve herhangi bir kişi tarafından söylenen bu söz zamanla toplumun ortak sözü olmuştur. Buradan hareketle atasözlerinin kökeninin insanlığın doğuşuna kadar uzun bir geçmişe dayandığını söylemek mümkündür. Ortaya çıktıkları zaman bilinmemesine rağmen yazının kullanılmasıyla birlikte atasözleri kayıt altına alınmıştır.

Türk edebiyatında atasözleri çeşitli adlandırmalarla yer almış ve tarihî gelişim sürecinde farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Atasözünün Eski Türkçede, Göktürk Abideleri’nde ve Uygurlardan kalma eserlerde olmak üzere “söz, haber, mesaj” gibi anlamlara karşılık gelen “sa-” fiilinden türediği bilinmektedir. Türklerde ilk olarak “sav” adıyla rastlanan atasözü kavramı, Divan-ı Lügati’t Türk’te “mesel” (Arapça) ve “sav” (Türkçe), Kutadgu Bilig’de “mesel”, Divan edebiyatı eserlerinde ise mesel ve darbı mesel olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Divan-ı Lügati’t Türk’te yaklaşık 290 kadar, Göktürk Abideleri’nde ise birkaç tane dünyanın en eski sözleri arasında yer alan atasözleri mevcuttur (Elçin, 1981; Kaya, 2020; Aksoy, 2022). Bu kaynaklar atasözlerine yer

vermekte, onları açıklamakta ve derlemekte olup atasözlerinin tarihçesi, kökeni ve içeriği hakkında bilgi vermektedir.

Kültürel mirasın ve ulusal değerlerin bir unsuru olan atasözleri kısa ve özlü olma, emir kipiyle kurulma, kalıplaşmış yargılardan oluşma, uyaklı ve ölçülü olma, sanat değeri taşıma gibi biçimsel özelliklere sahiptir. Atasözleri az sözcükle çok anlam ifade etmesi bakımından özlü sözler olup düşünce ve yaşantıları özetlemektedir. Yani anlamda yoğunluk vardır ve bu yoğunluk sözcüklerde gizlidir. “Vakit nakittir.”, “Görünen köy kılavuz istemez.”, “Dost ile ye iç, alışveriş etme.” gibi atasözleri genellikle bir ya da iki cümle hâlinindedir (Aksoy, 2022). Kısa ve özlü olmasının yanında atasözleri genelde tek cümleyle ve geniş zamanla ifade edilmektedir. Aksoy (2022) atasözlerinin en çok geniş zamanda bazen de öğüt vermek için emir kipiyle çekimlendiğini belirtir. Atasözlerinin genellikle geniş zamanla ve emir kipiyle çekimlenmesi onların yaygın kullanımı ve toplum tarafından benimsenmiş olmasıyla ilişkilidir. Atasözlerinin biçim özelliklerinden birisi de söyleyiş tarzıyla ilgilidir. Bu sözlerde tecrübeler estetik değer taşıyan ifadelerle sunulur. Atasözlerinde özlü sözlere ahenk ve güzellik katan uyaklı, mecazlı, sanatlı söyleyişler vardır. Kinaye (Can boğazdan gelir.), cinas (Dilim seni dilim dilim dileyim.), tezat (Ak akçe kara gün içindir.), hüsn-i talil (Üzüm üzüme baka baka kararır.) gibi çeşitli söz ve anlam sanatları atasözlerinde görülmektedir (Aksoy, 2022). Bu söyleyiş özelliği atasözlerinin etkileyici, akılda kalıcı ve akıcı olmasını sağlamaktadır.

Atasözlerinin özelliklerinden birisi de anlamla ilgilidir. Mecaz anlam ve söz sanatları içeren atasözleri bu özellikleriyle yoğun ve özlü bir anlam bütünlüğüne sahiptir. Bu doğrultuda sözcüklerin anlamlarına göre mecaz, gerçek ya da hem mecaz hem gerçek anlamda atasözleri vardır. Mecazla cümledeki anlamda çeşitlilik sağlanır. Gerçek anlam içeren atasözlerinde kelimeler gerçek anlamında, mecaz anlam taşıyan atasözlerinde ise söylendiği anlamın ötesinde bir manayı ifade etmektedir (Akgöl, 2019). Atasözlerinin anlam özelliklerinden birisi de bazılarında çelişkili içeriklere yer verilmesidir. Bu durum aynı olaylardan farklı sonuçlar elde edilmesi, yaşantılara farklı bakış açılarıyla bakılması ya da yaşantıların farklı koşullarda edinilmiş olmasıyla ilgilidir. Çünkü farklı koşullar altında edinilmiş yaşantıların sonuçları ayrı olabilir. Yalan söylemenin de doğru söylemenin de kötü sonuçlar vereceğini bildiren “Yalancının evi yanmış kimse inanmamış.” ve “Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.” gibi atasözleri bunlardandır (Aksoy, 2022). Birinci atasözünde yalan söylemenin, ikinci atasözünde ise doğru söylemenin kötü sonuçlara yol açabileceği vurgulanmıştır. Bu bakımdan aynı konuda farklı öğütler veren atasözleri vardır.

Atasözleri biçim ve anlam özelliklerinin yanı sıra bazı kavram özelliklerine de sahiptir. Bu özellikler bakımından sosyal olayların, doğa olaylarının, toplumsal olayların nasıl meydana geldiğini belirten; doğrudan öğüt veren, bilgece düşünceler bildirmesi sebebiyle yol gösteren; gelenekleri ve inanışları belirten atasözleri bulunmaktadır (Aksoy, 2022). Yani kavram özellikleri atasözlerinin kaynaklandığı durum ve olguları, toplumsal olayları, inanış ve eğilimleri içermekle birlikte bunların nasıl meydana geldiğini açıklamaktadır.

Eğitim Açısından Atasözleri

Atasözlerinin çeşitli alanlarda birçok işleviyle karşılaşılmaktadır. Atasözleri insanların hayatı ve çevresinde meydana gelen olayları anlamlandırmasını ve onları değerlendirmesini sağlar. Çünkü günlük yaşamın çoğu alanında insanlar atasözlerine maruz kalır ya da daha etkili bir anlatım sağlayabilmek için konuşmalarında atasözlerine başvurur. Atasözleri anlatım bakımından bireyin konuşmasının etkili olmasını ve kendisini daha iyi ifade edebilmesini sağlamaktadır. Atasözleri özlü ve yoğun bir içerik taşıdığı için birçok sözle anlatılabilecek olayların, durumların daha kısa ve etkili biçimde ifade edilmesini mümkün kılar. Böylece konu bakımından zengin içeriğe sahip olan atasözleri bağlamına uygun kullanıldığında düşüncenin vurgusunu arttırmakla birlikte (Çobanoğlu, 2016) anlatımın etkili ve ikna edici olmasını sağlar. Bu bakımdan atasözlerinin konuşmayı ve iletişimi güçlendirme işlevi vardır. Atasözleri kalıp yapılar ve genel kurallar içermesi nedeniyle iletişimin yönünü ve etkisini belirlemektedir. Aynı zamanda atasözleri iletişimde bir koddur ve ortak değeri yansıtır. Çünkü toplumsal aklın özlü bir biçimde temsili olduğuna yönelik bir inanış söz konusudur (Çobanoğlu, 2004). Aynı kodu, toplumu ve kültürü paylaşan bireyler arasında atasözleri kültürel bir paydaştır. Kültürel ortaklıkları barındırdığı için iletişim sırasında atasözlerine başvurulması etkileşimi ve iletişimin gücünü arttırmaktadır. Bu nedenle atasözleri aynı toplumda aynı kültüre mensup bireylerin etkileşimini kolaylaştırır ve iletişimin daha güçlü olmasını sağlar.

Atasözleri hayat boyunca edinilen tecrübeler sayesinde öz ifadelerle öğüt verici, yol gösterici bir nitelik taşımakta ve bünyesinde eğitici unsurları barındırmaktadır. Dolayısıyla eğitimde önemli bir yeri bulunmaktadır. Dil eğitiminden kültür aktarımına kadar pek çok kazanımın sağlanmasında atasözleri bir araç niteliğindedir. Kültür ve değer bakımından eğitimde atasözlerinin kullanımı öğrencilerin yaşadıkları topluma uyum sağlamasını, millî kimliklerinin oluşmasını, dilin barındırdığı kültürel değerlerin bilinmesini ve kültürel farkındalığın arttırılmasını sağlamaktadır (Arier Karaöz, 2009; Akpınar, 2010). Kültürel unsurların benimsenmesinde ve bireyin toplumla birlikte uyum içinde hareket etmesinde atasözleri önemli bir araçtır. Eğitim işlevi bünyesinde etkili bir araç olarak kullanılan atasözleri kültürel farkındalığı ve bu farkındalığın hayata uygulanmasını sağlar. Böylece bireyin hayata yönelik bilinçli tutumlar geliştirmesine, olaylara karşı hazır ve bilinçli olmasına katkıda bulunur.

Atasözleri konu bakımından oldukça zengindir. Farklı konularda farklı öğütler veren atasözleri vardır. Hatta aynı konuda farklı deneyimlerden hareketle zıt önerilerde bulunan atasözleri de bulunmaktadır. Bu atasözlerinin içerdiği anlamların doğru bir şekilde çözümlenebilmesi önemlidir. Bu nedenle atasözlerinin analitik ve yaratıcı düşünme becerilerinin gelişimine etkisi vardır. Ayrıca eleştirel ve doğru düşünme yollarına da rehber olmaktadır (Arier Karaöz, 2009; Akpınar, 2010). Atasözlerinin vermek istediği anlamın ve nasihatın çözümlenip bireyin bunu kendi hayatında benimsemesi karmaşık bir beceridir. Bu nedenle atasözleri üst düzey düşünme becerilerini harekete geçirmekte ve onların gelişimine katkı sağlamaktadır.

Atasözlerinin manalarını kavrayabilmek için bu sözlerdeki kelime ve kelime gruplarının anlamlarını bilmek ve bunların oluşturduğu bağlamı çözümleyebilmek gerekir. Bu çözümlenme becerisi bireye yaşantısı boyunca doğru yerde doğru atasözlerini

kullanabilmesine katkı sağlar. Gerekli ve doğru yerlerde kullanılan atasözleri anlatımın güçlü olmasına yardımcı olur. Atasözleri dilin inceliklerinin öğretilmesini ve böylece bireyin sözcük dağarcığını geliştirerek duygu ve düşüncelerini daha etkili biçimde ifade etmesini sağlar (Akpınar, 2010). Bu nedenle dil ve anlatım becerilerinin eğitiminde atasözlerine yer verilmesi gerekir.

Atasözlerinin yerinde ve doğru kullanımı bireylerin dil bilinci ve dilin kullanımı hakkında bilgi vermektedir. Çünkü yazılı ve sözlü metinlerde atasözlerinin kullanılması bireylerin dil kapasitesi ve yeterliğini gösterir (Bölükbaş, 2022). Yazılı ya da sözlü olarak ürettiği metinleri atasözleriyle güçlendirebilen birey, dil bilincine sahip ve anlatım etkinliklerinde yetkin demektir. Bu nedenle bireyin dile hâkimiyetini gösteren ölçütlerden birisinin atasözlerinin kullanımı olduğu söylenebilir.

Türkçe, dil becerilerinin geliştirilmesini esas alan bir derstir. Bu dersin temel amacı dil bilincine ve etkili anlama-anlatma becerilerine sahip bireyler yetiştirmektir. Bu amacın yerine getirilebilmesi için öğretim programının çerçevesi önemlidir. Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2024) programın temel amacı, “yetişmekte olan nesillerin dünyayı anlamının temel aracı olan dili en yetkin biçimde kullanabilmelerini, Türkçenin zenginliklerine vâkıf olmalarını, dil aracılığıyla Türk kültürünü ve değerlerini en doğru biçimde kazanmalarını sağlamaktır” (MEB, 2024: 5) şeklinde ifade edilmektedir.

Ayrıca Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'yla (2024) öğrencilerin benimsemesi hedeflenen kazanımlar şu maddelerle belirtilmektedir:

“Dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini geliştirmeleri”, “Okuduğundan, dinlediğinden/izlediğinden hareketle söz varlığını zenginleştirerek dil zevkini geliştirmeleri ve dil bilincine ulaşmaları”, “Duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri”, “Duygu ve düşüncelerini Türkçenin zengin ifade olanaklarından faydalanarak anlatabilmeleri”, “Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli ve özenli kullanmaları”, ve “Millî, manevî, ahlaki, tarihî, kültürel ve sosyal değerlere önem vermeleri; millî duygu ve düşüncelerini geliştirmeleri” (MEB, 2024: 5).

Türkçe dersinin temel amacında yer alan dilin yetkin kullanılabilmesi, Türkçenin zenginliklerine vâkıf olunması ve Türk kültürüyle değerlerinin kazanılması ifadeleriyle birlikte öğrencilerin programla benimsemesi beklenen kazanımlar arasında dilin bilinçli ve doğru kullanılması, söz varlığının zenginleştirilerek dil bilincine ulaşılması, duygu ve düşünce dünyalarının geliştirilmesi, duygu ve düşüncelerin anlatılmasında Türkçenin zengin ifade olanaklarından faydalanılması, millî duygu ve değerlerin güçlendirilmesi gibi maddeler yer almaktadır. Atasözlerinin millî kaynak olması, milletin kültürel birikimini içermesi, dile ait güzel örnekleri içermesi, dil ve zihinsel becerilerin geliştirilmesinde katkısının olması yönünden programda yer alan bu maddeler atasözleriyle ilgilidir. Bağcı (2010) da programın genel amaçlarında belirtilen Türkçenin doğru, etkili kullanılmasının sağlanması için atasözleri ve deyimlerden yararlanılması gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü atasözleri ve deyimler dil ile kültürün güzel, zengin örneklerini içermektedir. Bu nedenle barındırdığı kültürel unsurlar ve dilin en güzel örneklerinin temsili olması bakımından atasözleri, Türkçe dersinde eğitim işlevini yerine getirmekte olup eğitim sürecinde atasözlerine yer verilmesi gerekmektedir.

Türkçe eğitiminde başvurulabilecek bir dil malzemesi olan atasözleri, üretildiği milletin kültürüne ve diline özgü olması bakımından ana dili eğitiminde önemli bir yere

sahiptir. Bu nedenle dersin amacına ve kazanımlarına uygun olacak şekilde atasözlerine yer verilmesi gerekmektedir. Atasözleri sayesinde dersin amaçlarının yerine getirilmesi ve öğrencilere kültürel değerlerin kazandırılması sağlanmaktadır. Bu nedenle Türkçe dersinde atasözleri hem araç hem de amaç niteliğindedir. Derse çok yönlü katkısı ve kazanımları olan atasözlerinin etkili kullanımı dil becerilerinin geliştirilip dil bilincinin kazandırılmasında yeri oldukça önemlidir.

Öğretim programlarında dersin hedefleri kazanımlarla ifade edilmektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2019) atasözlerine yönelik kazanımlar 5. sınıf düzeyinden itibaren özellikle okuma ve yazma becerisinde “Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler”, “Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır” (MEB, 2019: 36-38) şeklinde yer almaktadır. Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2024) ise öğrenciye kazandırılması amaçlanan bilgi, beceri ve becerilerin süreç bileşenleri öğrenme çıktıları olarak ifade edilmektedir. Bu programda atasözlerine yönelik öğrenme çıktılarına “Dinlediğinden/izlediğinden hareketle söz varlığını geliştirmeye yönelik çözümlene yapabilme”, “Metinden hareketle söz varlığını geliştirmeye yönelik çözümlene yapabilme”, “Konuşmasını zenginleştirecek biçimde söz varlığını kullanabilme”, “Konuşmasında açık ve örtük ifadeleri kullanabilme”, “Yazısını zenginleştirecek biçimde söz varlığını kullanabilme”, “Yazısında açık ve örtük ifade etmeye yönelik yapıları kullanabilme” (MEB, 2024: 80-85) şeklinde yer verilmektedir.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki (2019) kazanımlar okuma ve anlama sürecinde katkısının belirlenmesinde, yazılı metinlerin zenginleştirilmesinde; Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki (2024) öğrenme çıktıları ise özellikle sözlü ve yazılı metinlerin zenginleştirilmesinde ve örtülü ifadeler kullanılırken atasözlerine başvurulduğunu yansıtmaktadır. Bununla birlikte Türkçe dersinin amaçlarıyla ilişkili olarak Türkçe eğitiminde atasözlerine yer verildiğini göstermektedir. Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki (2019) kazanımlar ve Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki (2024) öğrenme çıktıları doğrudan anlama ve anlatma becerilerine yöneliktir. Türkçe derslerinde öğrencinin anlama ve anlatma gücünün geliştirilmesi amaçlandığı için dil becerilerine yönelik olan Türkçe dersinin eğitim sürecinde atasözlerinin başvurulması gereken dil ürünleri olduğu söylenebilir.

Türkçe dersinde dil becerilerinin geliştirilmesi ve bu becerilerin etkin kullanılması amaçlanmaktadır. Bu nedenle atasözleriyle anlama ve anlatma becerileri arasında ilişkiler bulunmaktadır. Bir anlama becerisi olan okuma, yazılı metinlerin çözümlenmesi ve anlamlandırılması sürecini içermektedir. Atasözleri çok çeşitli konularda üretilen ve yaygın olarak kullanılan kalıp yapılarıdır. Bu nedenle okuduğunu daha çabuk ve doğru bir şekilde anlama üzerinde atasözlerinin önemli bir katkısı bulunmaktadır. Ayrıca atasözleri okuma sürecinde vurgu ve tonlamanın kolaylaştırılmasını ve metindeki söyleyişlerin anlamlı hâle gelmesini sağlamaktadır (Bağcı, 2010). Anlama becerilerinden diğeri olan dinleme, sözlü iletilerin işitsel yollarla çözümlenmesini içermektedir. Konuşmada hedef kitleye iletilen mesajlar kodlanmakta ve dinleme sürecinde bu kodlar analiz edilmektedir. Bu mesajların çözümlenmesinde atasözleri kalıp sözler olması bakımından dinleyiciye kolaylık sağlamaktadır.

Anlatma becerilerinden yazma bilgi, duygu ve düşüncelerin basılı ve yazılı işaretlerle aktarılmasıdır. Atasözleri yazar tarafından okura aktarılmak istenen uzun iletilerin kısa ve özlü olarak ifade edilmesini sağlar. Ayrıca atasözleri kısa, özlü ve akılda kalıcı olma gibi özellikleri dolayısıyla yazılı metinlerde etkili bir sonuç bölümünün kurgulanmasına katkıda bulunur. Anlatma becerilerinden bir diğeri olan konuşma bilgi, duygu ve düşüncelerin sözlü kodlarla ifade edilmesidir. Sözlü ifade etme sürecinde sözlü kültürün bir ürünü olan atasözlerinin katkısı söz konusudur. Konuşma anında verilmek istenen mesajın özlü bir şekilde ifade edilmesiyle birlikte atasözleri konuşmada dilin doğru kullanımını, akıcılığını ve fikir zenginliğini sağlamaktadır (Baş, 2002). Ayrıca konuşucuları ve dinleyicileri benzer kültürel kodlar etrafında birleştirdiğinden sözlü iletişimi etkili, düzenli ve verimli bir hâle getirmektedir. Bu nedenle bireyin kendisini etkili biçimde ifade etmesi, sözlü iletişim sürecini etkin hâle getirmesi bakımından konuşma becerisinde atasözleri önemlidir.

Dil becerilerinin gelişiminde ve etkili bir şekilde kullanılmasında atasözlerinin önemi ve etkisi büyüktür. Bu nedenle dil becerilerinin eğitimi sürecinde atasözlerine başvurulması gerekir. Yazma ve konuşma eğitiminde söyleyiş güçlendirilip az sayıda cümleyle öz ifadeler kurulabilmesi, dinleme eğitiminde ilgi ve merak uyandırılması, okuma eğitiminde metinlerdeki söyleyişin daha anlamlı hâle gelmesi için atasözleri kullanılmalıdır (Baş, 2002). Bu bağlamda literatürde atasözlerine ilişkin ana dili eğitimi, yabancı dil eğitimi ve kültür eğitimi alanında çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların konuları arasında değerler eğitimi (Bulut, 2011; Kalaça, 2013; Gerekten, 2018), edebiyat eğitimi (Çalışkan, 2021), ana dili eğitimi (Çakmacı, 2009; Akgöl, 2019; Akyıldız, 2019), Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi (Akpınar, 2010; Öztürk, 2015; Shirazi, 2018; Ahmad, 2021), atasözlerini öğretme yöntemleri (Kazıcı, 2008; Yılmaz Atagül, 2016; Acar, 2019; Aydemir, 2019; Tekin, 2019; Sezen, 2020; Erikci, 2021; Çelik, 2022; Sarıoğlu, 2022) yer almaktadır. Çalışmalarda özellikle dil, kültür ve değerler eğitiminde atasözleri öne çıkmaktadır. Bu durum atasözlerinin eğitim üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada ana dili eğitimi bağlamında konuşma becerisi bakımından atasözleri ele alınmıştır. Çalışmanın amacı konuşma becerisi açısından atasözlerini incelemek ve bunun sonucunda ilgili kategorilerle temalara ulaşmaktır. Bu doğrultuda araştırmanın problem cümlesi “Konuşmaya yönelik atasözleri hangi kategori ve temalar altında sınıflandırılabilir?” şeklindedir.

Eğitim bağlamında atasözlerine ilişkin değerler eğitimi, edebiyat eğitimi, ana dili eğitimi gibi literatürde çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan farklı olarak konuşma becerisi açısından atasözlerini incelemeyi ve bu atasözlerinin hangi kategori ve temalar altında sınıflandırılabilceğini tespit etmeyi amaçlayan bu araştırma, içerdiği iletiler bakımından konuşma becerisinin geliştirilmesinde atasözlerine dikkat edilmesi ve konuşma eğitiminde atasözlerinden faydalanılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca atasözlerinde konuşmacının, dinleyicinin, mesajın ve geri bildirim sahibinin olması gereken özelliklere ilişkin iletilerin belirlenmesinin konuşma eğitimi sürecine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışma konuşma eğitiminde atasözlerinden yararlanılması konusunda literatüre farklı bir bakış açısı kazandırması bakımından önemlidir.

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, yayın etiği, veri seti, veri toplama ve verilerin çözümlenmesi, geçerlik ve güvenilirlik başlıklarına yer verilmektedir.

Araştırma Modeli

Atasözlerini konuşma becerisi açısından incelemeyi amaçlayan bu çalışma nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalarda konu hakkında geniş ve derinlemesine bilgi elde edilmeye çalışılmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2016). Bu çalışmada var olan durum betimlenip atasözleri konuşma becerisi açısından derinlemesine incelendiği için nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur.

Gözlem, görüşme, doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı nitel araştırma, algıların doğal ortamda bütüncül olarak ortaya konmasını sağlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2011). Çalışmanın veri setini oluşturan Atasözleri Sözlüğü nitel araştırma veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi tekniğiyle incelenmiştir. Doküman incelemesi araştırılması amaçlanan olgu ya da olgulara ilişkin yazılı belgelerin analiz edilmesini içermektedir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Atasözleri sözlüğünden hareketle konuşma becerisine ilişkin atasözleri incelendiği için veriler doküman incelemesi tekniğiyle toplanmıştır.

Yayın Etiği

Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak yapılmıştır. Çalışmanın veri setini Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri Sözlüğü (2022) oluşturduğu için etik kurul onayı gerekmemiştir.

Veri Seti

Atasözlerinin anlamlarına ulaşılmasında sıklıkla başvurulmuş kapsamlı bir kaynak olması nedeniyle çalışmanın veri seti Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri Sözlüğü (2022) olarak belirlenmiştir. Nitel araştırma bilginin derinliğinin ve özgünlüğünün önemli olduğunu öne sürmektedir. Bu araştırmalarda büyük örneklem yerine küçük çalışma gruplarından derin ve özellikli verilere odaklanılmaktadır (Baltacı, 2019). Bu nedenle verilerin derinlemesine analiz edilebilmesi için kapsamlı kaynak olan Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri Sözlüğü'nün (2022) veri doygunluğunu sağlayacağı düşünülmüştür. Atasözleri sözlüğünde bulunan 2675 atasözü incelenmiş ve bunlardan 189'unun konuşma becerisiyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın veri setindeki konuşma becerisiyle ilgili 189 atasözü veri analiz sürecine dahil edilmiştir.

Veri Toplama ve Verilerin Çözümlenmesi

Çalışmada veriler nitel veri analiz tekniklerinden içerik analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, belirli kurallara bağlı kodlamalarla metnin daha küçük kategorilerle özetlendiği sistematik bir tekniktir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2016). Bu teknikte nitel araştırma verileri “verilerin kodlanması”, “temaların bulunması”, “kodların ve temaların düzenlenmesi”, “bulguların tanımlanması ve yorumlanması” olmak üzere dört

aşamada analiz edilmektedir. Buna göre içerik analizinde ilk olarak elde edilen bilgiler incelenerek anlamlı bölümleyici kodlar belirlenmektedir. Anahtar liste görevi gören kod listesi aracılığıyla farklı bölümlerdeki anlamca ilişkili veriler bir araya getirilerek aynı kodla isimlendirilmektedir. Veri kodlama sürecinde araştırmacı veriyi birkaç kez okumakta ve çıkan kodlar üzerinde tekrar çalışmaktadır. İkinci olarak kodlardan hareketle kodları belirli kategoriler kapsamında alacak temaların belirlenmesi gerekmektedir. Bunun için bir araya getirilen kodların ortak yönleri bulunmaya çalışılmakta ve tematik kodlama işlemi yapılmaktadır. İlgili kodları bir araya getirebilecek temaların belirlenmesinde kodların benzerlik ve farklılıklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Üçüncü olarak tematik kodlama yapıldıktan sonra ortaya çıkan kodlar ve temalar düzenlenmektedir. Yani araştırmacı verileri düzenleyerek onları yorumlamaya uygun hale getirmektedir. Son olarak bulguların yorumlanmasında araştırmacı verilere anlam kazandırmakta ve elde edilen sonuçların önemini belirten açıklamalar yapmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2011). Yani içerik analizinde veriler ayrıntılı olarak incelenmekte ve verileri açıklayan kavram, kategori, temalara ulaşılmaktadır. Kodlama yoluyla verilerdeki kavram ve kavramlar arası ilişkiler tespit edilmektedir (Baltacı, 2019). Bu çalışmada atasözlerinin konuşma becerisi bakımından ayrıntılı olarak incelenip sınıflama yapılmaya çalışıldığı için içerik analizi tekniğinin uygun olduğu düşünülmüş ve veriler içerik analizi tekniğine göre analiz edilmiştir. Çalışmada içerik analizi tekniğinin ilkeleri ve aşamaları dikkate alınarak verilerin analizinde şu hususlara dikkat edilmiştir:

1. Atasözleri Sözlüğü'nde yer alan 2675 atasözü incelenmiş ve bunlardan 189'unun konuşma becerisiyle ilişkili bulunmuştur. Bu atasözleri veri analizi sürecinde dikkate alınmıştır.
2. Konuşma becerisiyle ilgili tespit edilen atasözlerinin kimi açıkça konuşmaya ilişkin kavramlar ve iletiler içerdiği için doğrudan tespit edilmiştir. Örneğin "Az söyle, çok dinle.", "Çok konuşan çok yanılır.", "Doğru söz yemin istemez." gibi atasözleri hem "konuşmak, söylemek, söz, dinlemek" gibi konuşmayla ilgili kavramları hem de çok konuşmanın gerektiği, konuşmada dinlemenin ve doğru konuşmanın önemi gibi iletileri aktarmaktadır. Bu nedenle konuşmayla ilgili atasözlerinin belirlenmesinde atasözlerinin konuşmaya ilişkin kavram ve iletiler içermesine dikkat edilmiştir.
3. Doğrudan konuşmayla ilişkili görünmeyen ancak anlamı bakımından konuşmaya yönelik iletiler içeren atasözleri de analiz edilen verilere dahil edilmiştir. Örneğin "Yiğit meydanda belli olur." atasözü doğrudan konuşmaya ilişkin kodları içermemektedir. Ancak sözlükte bu atasözü "Sözle atıp tutmak kolaydır. Asıl marifet, iş başında kendini göstermektir" (Aksoy, 2022: 475) şeklinde açıklanmıştır. Atasözünün açıklamaları konuşma becerisiyle doğrudan ilişkili bulunan "Büyük lokma ye (de) büyük söyleme.", "Az ada, çok öde" gibi atasözleriyle benzer iletiler içermektedir. Bu nedenle içeriğinden hareketle dolaylı ilişki kurulan atasözleri doğrudan konuşma becerisiyle ilgili olan atasözleriyle aynı kategoride ele alınmıştır.
4. Konuşma becerisiyle ilişkili olduğu belirlenen atasözleri listelenmiş ve her atasözünün içerdiği kodlar kelime ya da kelime grubu halinde yazılmıştır.
5. Kodların ortak noktaları belirlenerek bunlardan hareketle verilerin temaları belirlenmiş ve benzer aynı temadaki atasözleri arka arkaya listelenmiştir.

6. Elde edilen temalar, bu temalardaki atasözlerinin içerdiği iletiler ve kodlardan hareketle verilerin kategorileri belirlenmiştir.
7. Veri analizinin her aşamasında atasözlerinin anlamları tekrar okunmuş ve konuşma becerisiyle ilişkisi değerlendirilmiştir.
8. Kod, kategori ve temaları belirlenen atasözleri tablolaştırılmış ve bulgular halinde sunulmuş yorumlanmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nicel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik kavramlarının kullanımı daha yaygındır ancak nitel araştırmalarda bu kavramlar yeniden ele alınmaktadır (Golafshani, 2003). Nicel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik olarak ifade edilen kavramlar nitel araştırmalarda gerçeklik (gerçek değer) ve tutarlılık kavramlarıyla kullanılmaktadır. Gerçeklik ve tutarlılığın sağlanmasında veri yorumlarının tutarlı ve şeffaf olmasını sağlayan titiz kayıtların tutulması, araştırma yanlılığını azaltmak için diğer araştırmacılarla etkileşim kurulması, veri toplama ve analizi sürecinde yeterli derinliği sağlamak için yöntemin sürekli eleştirel bir şekilde değerlendirilmesi, üçgenlemeye başvurulması gibi stratejiler bulunmaktadır (Noble & Smith, 2015). Bu stratejiler nitel araştırmaların ve bu araştırmalarda elde edilen bulguların gerçekliğiyle tutarlılığını sağlamaktadır.

Temaların tutarlı biçimde doğrulanmasını sağlamak için kullanılan üçgenleme (Creswell, 2017), hem aynı fenomene farklı yollarla bakılmasını sağladığı için hem de elde edilen sonuçların inandırıcılığına katkı sağladığı için veri analizinde önemli yeri olan bir stratejidir. Yöntem üçgenlemesi, kaynakların üçgenlemesi, analizci üçgenlemesi ve kuram/bakış üçgenlemesi olmak üzere dört tür üçgenleme bulunmaktadır. Araştırmacılar tarafından kaynaklar, gözlemciler, yöntemler ya da kuramlarla üçgenleme yapılması tek bakış açılı yorumlardan meydana gelebilecek şüphelerin giderilmesinde önemli adımları içermektedir. Çoklu analizci üçgenlemesinde tek gözlemci ya da analizci yerine çoklu araştırmacıya başvurulmaktadır. Böylece verilerin ön yargısız toplanması ve verilerin tutarlı olması sağlanmaktadır (Patton, 2018). Bu bağlamda bu çalışmada analizci üçgenlemesine başvurulmuştur. Atasözleri Sözlüğü'nde konuşma becerisiyle ilişkili atasözleri bir liste olarak çıkarıldıktan sonra çalışmanın veri analizi sürecinde toplamda 13 saat 45 dakikalık bir süreyi içeren 10 görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde iki analizci verilerin analiz sürecini yürütmüştür. Görüşmelerin süre ve veri analizi sürecinde yapılan işlemlere ilişkin bilgiler aşağıdaki çizelgede yer almaktadır.

Çizelge 1. Veri Analizi Süreci

Görüşme No	Süre	Yapılan İşlemler
1	1 saat 42 dakika	Listede yer alan atasözleri sözlükteki anlamı ve kullanımı bakımından değerlendirilmiş ve atasözlerinin konuşma becerisiyle doğrudan, dolaylı, uzaktan ilişkili olma durumu belirlenmiştir. Yapılan değerlendirme ve tartışma sonucunda ilgili bulunmayan atasözleri listeden çıkarılmış, analiz edilmemiştir. Konuşma becerisiyle ilişkili bulunan atasözleriyle veri analiz sürecine devam edilmiştir.

2	1 saat 4 dakika	Listede yer alan atasözleri sözlükteki anlamı ve kullanımı bakımından değerlendirilmiş ve atasözlerinin konuşma becerisiyle doğrudan, dolaylı, uzaktan ilişkili olma durumu belirlenmiştir. Yapılan değerlendirme ve tartışma sonucunda ilgili bulunmayan atasözleri listeden çıkarılmış, analiz edilmemiştir. Konuşma becerisiyle ilişkili bulunan atasözleriyle veri analiz sürecine devam edilmiştir.
3	1 saat 28 dakika	Listede yer alan atasözleri sözlükteki anlamı ve kullanımı bakımından değerlendirilmiş ve atasözlerinin konuşma becerisiyle doğrudan, dolaylı, uzaktan ilişkili olma durumu belirlenmiştir. Yapılan değerlendirme ve tartışma sonucunda ilgili bulunmayan atasözleri listeden çıkarılmış, analiz edilmemiştir. Konuşma becerisiyle ilişkili bulunan atasözleriyle veri analiz sürecine devam edilmiştir.
4	1 saat 14 dakika	Listede yer alan atasözleri sözlükteki anlamı ve kullanımı bakımından değerlendirilmiş ve atasözlerinin konuşma becerisiyle doğrudan, dolaylı, uzaktan ilişkili olma durumu belirlenmiştir. Yapılan değerlendirme ve tartışma sonucunda ilgili bulunmayan atasözleri listeden çıkarılmış, analiz edilmemiştir. Konuşma becerisiyle ilişkili bulunan atasözleriyle veri analiz sürecine devam edilmiştir.
5	1 saat 24 dakika	Listede yer alan atasözleri sözlükteki anlamı ve kullanımı bakımından değerlendirilmiş ve atasözlerinin konuşma becerisiyle doğrudan, dolaylı, uzaktan ilişkili olma durumu belirlenmiştir. Yapılan değerlendirme ve tartışma sonucunda ilgili bulunmayan atasözleri listeden çıkarılmış, analiz edilmemiştir. Konuşma becerisiyle ilişkili bulunan atasözleriyle veri analiz sürecine devam edilmiştir.
6	1 saat 6 dakika	Listede yer alan atasözleri sözlükteki anlamı ve kullanımı bakımından değerlendirilmiş ve atasözlerinin konuşma becerisiyle doğrudan, dolaylı, uzaktan ilişkili olma durumu belirlenmiştir. Yapılan değerlendirme ve tartışma sonucunda ilgili bulunmayan atasözleri listeden çıkarılmış, analiz edilmemiştir. Konuşma becerisiyle ilişkili bulunan atasözleriyle veri analiz sürecine devam edilmiştir.
7	1 saat 11 dakika	Konuşma becerisiyle ilişkili olduğu tespit edilen atasözleri listelenmiş ve atasözlerinin içerdiği kodlar kelime ya da kelime grubu olarak yazılmıştır.
8	1 saat 11 dakika	Atasözlerinden ve kodların ortak noktalarından hareketle temalar belirlenmiştir. Kodlar ve temalar üzerinde değerlendirmeler yapıp aynı temadaki atasözleri arka arkaya listelenmiştir.
9	1 saat 41 dakika	Kod, tema ve atasözlerin içeriğinden hareketle kategoriler belirlenmiştir. Ayrıca kategorilerin belirlenmesinde ortak içeriğe sahip atasözleri dikkate alınmıştır.
10	1 saat 44 dakika	Kod, tema ve atasözlerin içeriğinden hareketle kategoriler belirlenmiştir. Ayrıca kategorilerin belirlenmesinde ortak içeriğe sahip atasözleri dikkate alınmıştır.

Veri analizi süreci boyunca atasözlerinin anlamları, kullanımları ve konuşma becerisiyle ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu konular üzerine tartışılarak veriler analiz edilmiş ve sonuca ulaşılmıştır. İçerik analizinin ilkeleri ve aşamaları dikkate alınarak yapılan veri analizini iki analizcinin konu üzerine tartışarak gerçekleştirmesi analizci üçgenlemesi stratejisine başvurulduğunu göstermektedir. Analizci üçgenlemesine başvurulmasıyla birlikte çalışmanın analiz sürecinin ayrıntılı bir şekilde yürütülmesi ve araştırmacıların titizlikle çalışması çalışmanın gerçek ve tutarlı olmasını sağlamaktadır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular yer almaktadır. Bulguların sunulmasında tema sıralaması dikkate alınmıştır. Araştırma boyunca yapılan analiz sonucunda konuşmayla ilgili atasözlerine yönelik olarak “konuşmacı, dinleyici, mesaj, geri bildirim” temaları tespit edilmiştir. Bu temalara ilişkin kod ve kategorilerin yer aldığı bulgular aşağıda verilmektedir.

Konuşmacı Temasına Yönelik Atasözleriyle İlgili Bulgular

Konuşmacı temasına yönelik atasözleriyle ilgili bulgular aşağıda verilmektedir.

Çizelge 2. Duygu-Konuşma Düzlemi Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Canı acımak, söyler	Duygu- konuşma düzlemi	Konuşmacı	Acıkan ne olsa yer, acıyan ne olsa söyler.
Canı acımak, der			Acıkan ne yemez, acıyan ne demez.
Borçlu, kısa dilli			Borçlunun dili kısa gerek.
Kasavetsiz, ağız, açılır			Kasavetsiz ağız anahtarsız açılır.
Söyleyen, söyleten			Söyleyene bakma, söyletene bak.

Çizelgede konuşmacı teması ve duygu-konuşma düzlemi kategorisine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre duygu-konuşma düzlemi kategorisi doğrultusunda 5 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin “canı acımak, söylemek, borçlu, kısa dilli, kasavetsiz” gibi kodlar etrafında birleştiği görülmektedir.

Çizelge 3. Konuşmada Denge Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Çok söyleme, arsız	Konuşmada denge	Konuşmacı	Aç bırakma (koyma) hırsız edersin, çok söyleme arsız (yüzsüz) edersin.
Çok söyleme, arsız			Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma (parasız koyma, çok saklama) hırsız (yüzsüz) edersin.
Yüz verme, arsız			Yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur.

Çizelgeye göre konuşmacı temasındaki kategorilerden birisi de konuşmada denge şeklindedir. Bu kategoride 3 atasözü yer almaktadır. Bu atasözlerinin “çok söylemek, arsız, yüz vermek” gibi kodları içerdiği görülmektedir.

Çizelge 4. Anlatımın Gerekliliği Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Açık ağız, aç kalmak	Anlatımın gerekliliği	Konuşmacı	Açık ağız aç kalmaz.
Adam, yere bakmak, korkmak			Adamın yere bakanından, suyun sessiz (yavaş) akanından kork.
İnsan, yere bakmak, korkmak			Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork (sakın).
Anlatış, fetva vermek			Anlatışa göre verirler fetvayı.
Anlatış, fetva vermek			Kadı anlatışa göre fetva verir.
Dert, söylememek, derman.			Derdini söylemeyen (saklayan) derman bulamaz.

El öpmek, ağız aşınmak.	El (etek) öpmekle ağız (dudak) aşınmaz (kirlenmez).
Etek öpmek, dudak aşınmak.	Etek öpmekle dudak aşınmaz.
Gök gürlemesi, yağmur.	Gök gürlenmeden yağmur yağmaz.

Çizelgede konuşmacı temasının anlatımın gerekliliği kategorisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Bu bulgulara göre anlatımın gerekliliği kategorisinde 9 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri “açık ağız, yere bakmak, anlatmak, fetva vermek, söylememek” gibi kodları barındırmaktadır.

Çizelge 5. Konuşmanın Gizliliği Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Açık kap, it değer			Açık kaba it değer (siyer).
Sırrını açmak, dost, söylemek			Açma sırrını (sırrını açma) dostuna, (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna.
Sırrını açmak, dost, söylemek			Sırrını açma dostuna (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna.
Ağızdan çıkmak, yayılmak			Bir ağızdan çıkan bin ağza (dile) yayılır.
Birden çıkmak, bine yayılmak			Birden çıkan bine yayılır.
Baş yarılması, börk, kol kırılması, kürk	Konuşmanın gizliliği	Konuşmacı	Baş yarılır börk içinde, kol kırılır kürk (yen) içinde.
Kol kırılması, yen, Baş yarılması, börk			Kol kırılır yen içinde baş yarılır börk içinde.
Ev, saklamak, hal.			Evceğizim evceğizim, saklar benim halceğizim.
Deli, ev, dert, karın.			Herkesin delisi evinde, derdi karnında.
Otuz iki diş, otuz iki mahalle, yayılmak			Otuz iki dişten çıkan, otuz iki mahalleye yayılır.
Yer, kulak			Yerin kulağı var.
Cins kedi, göstermemek			Cins kedi ölüsünü göstermez.
Duvar, kulak, göz			Duvarın kulağı var, gözünü de unutma.

Çizelgeye göre göre konuşmacı temasında konuşmanın gizliliğine yönelik 13 atasözü bulunduğu belirlenmiştir. Bu kategorideki atasözleri “sırrını açmak, söylemek, ağızdan çıkmak, yayılmak, saklamak, kulak, göstermemek” gibi kodlar etrafında birleşmektedir.

Çizelge 6. Yer ve Zaman Uygunluğu Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Denizdeki balık, pazarlık			Denizdeki balığın (pazarın) pazarlığı olmaz.
Vakit, horoz, ötmek			Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter.
Vakitsiz, horoz, ötmek			Vakitsiz öten horozun başını keserler.
Söz, küçük, büyük	Yer ve zaman	Konuşmacı	Su küçüğün, sofra (söz) büyüğün.
Yarın, dava, korkmamak			Yarına kalan davadan korkma.
Dil, baş, esen olmak	uygunluğu		Dil ebsem (olsa) baş esen (-dir).

Söz, sükût.	Söz gümüşse sükût altındır.
Köy, it ürümek	Köyden köye it ürümez.
Bülbül, bela, dil	Bülbülün çektiği dili belası (-dır).
Dil, dilmek, senden bilmek	Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim.
Dil, dilmek	Dilim seni, dilim seni; dilim dilim dilem seni.
Ağırlık, altın, hafiflik, bela	Ağırlık altın kale, hafiflik başa bela.
Densiz, deh, sallanır	Densiz deve kuyruğu, “deh!” demeden sallanır.

Çizelgeye göre konuşmacı temasındaki kategorilerden birisi olan yer ve zaman uygunluğu kategorisinde 13 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerin “vakit, vakitsiz, horoz, söz, yarın, dil, dilmek” gibi kodları içerdiği görülmektedir.

Çizelge 7. Hassasiyet Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Açık yara, tuz eklemek	Hassasiyet	Konuşmacı	Açık yaraya tuz ekilmez.
Kel, kabak, anmak			Kel yanında kabak anılmaz.
Kör, renk, bahsetmemek			Köre elvandan (renkten) bahs olunmaz.
Aç, eceli gelmek, söyleşmek			Aç ile eceli gelen söyleşir.

Çizelgede konuşmacı teması ve hassasiyet kategorisine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre hassasiyet kategorisi doğrultusunda 4 atasözüne ulaşılmıştır. Bu atasözleri “açık yara, anmak, bahsetmemek, eceli gelmek, söyleşmek” gibi kodlar etrafında birleşmektedir.

Çizelge 8. Konuşma-Düşünme İlişkisi Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Akıllı, akılsız, söylemeden düşünmek, düşünmeden söylemek	Konuşma-düşünme ilişkisi	Konuşmacı	Akıllı, söylemeden düşünür, akılsız düşünmeden söyler.
Boğaz, dokuz boğum			Boğaz dokuz (kırk) boğumdur.
Önce düşünmek, sonra söylemek			Önce düşün, sonra söyle.
Boşboğaz, cehennem, bağırma			Boşboğazı cehenneme atmışlar, “odun yaş(az)” diye bağırma.
Boş fiçı, tangırdama			Boş fiçı çok tangırdar.
Dolu küp, ses çıkmaması			Dolu küpün sesi çıkmaz.
Çok bilmek, çok yanılmak			Çok bilen (söyleyen) çok yanılır.
Çok konuşmak, çok yanılmak.			Çok konuşan çok yanılır.
Görünmek, kılavuz			Görünen köy kılavuz istemez.
Leylek, laklak			Leyleğin ömrü (günü) laklaka ile geçer.
Söz, söylemek, söylememek, bilmek, bilmemek			Söz biliyorsan söyle, inansınlar; bilmiyorsan söyleme, seni bir adam sansınlar.
Söz, bilmek, ağız, devşirmek			Sözünü bil, pişir; ağzını der, devşir.
Sütsüz koyun, meleğen			Sütsüz koyun meleğen olur.
Yalancı, işitmek, söylemek			Yalancı kim? İşittiğini söyleyen.

Tavuk, bağırgan	Yumurtlayan tavuk bağırgan olur.
Zengin, züğürt, çene yormak	Zenginin malı, züğürdün çenesini yorar.
Derviş, fikir, zikir	Dervişin fikri ne ise zikir de odur.
Dost, övmek, yermek	Dost överken yerecek yer bırak.
Boş başak, dik durmak	Boş başak dik durur.
Esrik deve, eğri olmak	Esrik devenin çulu eğri olur.

Çizelgede konuşmacı temasının konuşma-düşünme ilişkisi kategorisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Bu bulgulara göre konuşma-düşünme ilişkisi kategorisinde 20 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri “akıllı, düşünmeden söylemek, boşboğaz, boş fiçı, dolu küp, çok konuşmak, çene yormak” gibi kodları içermektedir.

Çizelge 9. Konuşmacının Güvenirliği Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Yalancı, sözü olmaması	Konuşmacının güvenirligi	Konuşmacı	Ardıcın közü olmaz, yalancının sözü olmaz.
Arife günü, yalan söylemek, yüzü kara çıkmak			Arife günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara çıkar (olur).
Ateş demek, ağız yanmak			Ateş demekle ağız yanmaz.
Eğri oturmak, doğru konuşmak			Eğri otur (oturalım), doğru söyle (konuşalım).
Yalan söylemek, yüzü kara olmak			Ramazan'da yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayramda yüzü kara olsun.
Yalancı, inanmamak			Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.
Yalancı, mum, yanmak			Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.
Adam, aldatmak			Adam adamı bir kere (defa) aldatır (sınar).

Çizelgede konuşmacı temasının konuşmacının güvenirligi kategorisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Bu bulgulara göre konuşmacının güvenirligi kategorisinde 8 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri “yalancı, yalan söylemek, doğru konuşmak, inanmamak, aldatmak” gibi kodları barındırmaktadır.

Çizelge 10. Söz-Eylem İlişkisi Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Az adamak, çok ödemek	Söz-eylem ilişkisi	Konuşmacı	Az ada, çok öde.
Köpek, havlamak, ısırarak			(Çok) Havlayan köpek ısırarak.
Ürüyen köpek, ısırarak			Ürüyen köpek, ısırarak (kapmaz).
Büyük lokma yemek, büyük söylememek			Büyük lokma ye (de) büyük söyleme.
Adamak, ödemek			Adamak kolay, ödemek güçtür.
Adamak, tükenmez			Adamakla mal tükenmez.
Ağa, yiğit, söz			Ağanın gözü, yiğidin sözü.
Dil, elden gelmek, padişah olmak			Dilden gelen elden gelse, her fukara padişah olur.
Dil, elden gelmek			Dilden gelen ele gelir.
Yiğit, söz, demir			Yiğidin sözü, demirin kertığı.
Yiğit, meydan, belli olmak	Yiğit meydana belli olur.		

Çizelgeye göre konuşmacı temasında söz-eylem ilişkisi kategorisine yönelik 11 atasözü bulunmaktadır. Bu kategorideki atasözlerinin “adamak, ısırarak, büyük söylemek, dil, elden gelmek” gibi kodlar etrafında birleştiği görülmektedir.

Çizelge 11. Konuşma Ortamı Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Bey ardı, çomak çalmak	Konuşma ortamı	Konuşmacı	Bey ardından çomak çalan çok olur.
Çocuk, dedikodu olmaz			Çocuğun bulunduğu yerde kov (dedikodu, gıybet) olmaz.
Horoz, çöplük, ötmek			Her horoz kendi çöplüğünde (küllüğünde) öter (eşinir).
Ev, ağa			Herkes evinde ağadır.
Zibillik, horoz			Herkes zibilliğinin horozu.
Zibillik, horoz, ötmek			Her horoz zibilliğinde öter.
Padişah, kılıç sallamak			Padişahın bile arkasından kılıç sallarlar.

Çizelgeye göre konuşmacı teması ve konuşma ortamı kategorisine yönelik 7 atasözü bulunmaktadır. Bu atasözleri “horoz, ötmek, çomak çalmak” gibi kodları içermektedir.

Çizelge 12. Konuşmada Cesaret Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Doğru söylemek, kovmak	Konuşmada cesaret	Konuşmacı	Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.
Doğru söylemek, üzengi			Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek.
Doğru söylemek, tepesi delik olmak			Doğru söyleyenin tepesi delik olur.
Dost, acı söylemek			Dost acı söyler.
Dost, ayıp, yüzüne söylemek			Dost dostun ayıbını yüzüne söyler.
Ana, yavru, incinmez			Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez).

Çizelgede konuşmacı teması ve konuşmada cesaret kategorisine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre konuşmada cesaret kategorisi doğrultusunda 6 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin “doğru söylemek, kovmak, acı söylemek, yüzüne söylemek” gibi kodlar etrafında birleştiği görülmektedir.

Çizelge 13. Karakteri Yansıma Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
İnsan, ikrarından tutulmak	Karakter yansıma	Konuşmacı	Hayvanın yularından, insanın ikrarından (sözünden) tutulur.
İnsan, sözü			İnsan sözünden (ikrarından), hayvan yularından tutulur.
İnsan, ikrar			İnsan ikrarından, hayvan yularından tutulur.

Çizelgede konuşmacı temasının karakteri yansıtma kategorisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Karakteri yansıtma kategorisinde 3 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri “insan, ikrar, söz” gibi kodları barındırmaktadır.

Çizelge 14. Konuşmada Sezdirme Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Köylü, misafir, demek	Sezdirme	Konuşmacı	Köylü, misafir kabul etmeyiz demez, konacak konak yoktur der.

Çizelgede konuşmacı temasının sezdirme kategorisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Sezdirme kategorisinde 1 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözü “köylü, misafir, demek” kodlarını barındırmaktadır.

Çizelge 15. İletişime Açıklık Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
İnsan, söyleşmek	İletişime açıklık	Konuşmacı	Hayvan koklaşa koklaşa, insan söyleşe söyleşe.
İnsan, söyleşmek			İnsan söyleşe söyleşe (konuşa konuşa) hayvan koklaşa koklaşa.

Çizelgeye göre konuşmacı temasındaki kategorilerden birisi de iletişime açıklıktır. Bu kategoride 2 atasözü yer almaktadır. Bu atasözlerinin “insan, söyleşmek” kodlarını içerdiği görülmektedir.

Dinleyici Temasına Yönelik Atasözleriyle İlgili Bulgular

Dinleyici temasına yönelik atasözleriyle ilgili bulgular aşağıda verilmektedir.

Çizelge 16. Kavrama Düzeyi Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Adam olmak, söz	Kavrama düzeyi	Dinleyici	Adam olana bir söz yeter.
Sivrisinek, anlayan, davul zurna, anlamayan			Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.
Arif, tarif gerekmemek			Arife tarif gerekmez (ne hacet).
Cahil, söz anlatmak, zor			Cahile söz (laf) anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur).
Dağ adamı, hasta etmek, sağ adam			Dağ adamı, hasta eder sağ adamı.
Dayanık öküz			Dayanık öküze “oha!” neymiş?
Eşek, hoş laf, anlamak			Eşek hoş laftan ne anlar?
Gafil, kelam, nafîle kelam			Gafîle kelam, nafîle kelam.
Haber vermek, haber almak, uz			Haberi verenden alan uz gerek.
İt, çuvala girmek			İtle çuvala girilmez.
Sağır, kamet			Sağır için iki kere kamet olmaz.
Söylemek, dinlemek, arif			Söyleyenden dinleyen arif gerek.
Söz söylemek, kulakta			Sözü söyle alana, kulağında kalana.

kalmak	
Akılsız baş, söz	Tatsız aşa tuz neylesin, akılsız başa söz neylesin.
Ahmak, yüz vermek, abdal, söz vermek	Ahmağa yüz, abdala söz vermeye gelmez.

Çizelgeye göre dinleyici temasında kavrama düzeyi kategorisine yönelik 15 atasözü bulunmaktadır. Kavrama düzeyi kategorisindeki atasözlerinin “söz, anlamayan, tarif gerekmemek, anlamak, arif, kulakta kalmak” gibi kodlar etrafında birleştiği görülmektedir.

Çizelge 17. Seçici Olma Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Ağır baş, sağır kulak	Seçici olma	Dinleyici	Baş ağır gerek, kulak sağır.

Çizelgede dinleyici temasının seçici olma kategorisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Seçici olma kategorisinde 1 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözü “ağır baş, sağır kulak” kodlarını barındırmaktadır.

Çizelge 18. Çok Yönlü Dinleme Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Büyük, küçük, söz dinlemek	Çok yönlü dinleme	Dinleyici	Bir senden büyüğün, bir de senden küçüğün sözünü dinle.
İki kişi, demek, yoklamak			İki kişi başında fes yok derse başını yokla.

Çizelgede dinleyici temasının çok yönlü dinleme kategorisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Çok yönlü dinleme kategorisinde 2 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri “söz dinlemek, demek, yoklamak” gibi kodları barındırmaktadır.

Çizelge 19. Dinleme-Eylem İlişkisi Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Gem, at, ölüm	Dinleme-eylem ilişkisi	Dinleyici	Gem almayan atın ölümü yakındır.
Ulu söz, dinlemek			Ulu sözü dinlemeyen, uluyakalır.
Atalar sözü, yabana atmak			Atalar sözünü tutmayanı yabana atarlar.

Çizelgeye göre dinleyici temasındaki kategorilerden birisi dinleme-eylem ilişkisidir. Bu kategoride 3 atasözü yer almaktadır. Bu atasözlerinin “gem, usu söz, atalar sözü, dinlemek” gibi kodları içerdiği görülmektedir.

Mesaj Temasına Yönelik Atasözleriyle İlgili Bulgular

Mesaj temasına yönelik atasözleriyle ilgili bulgular aşağıda verilmektedir.

Çizelge 20. Üslup Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Acı söz, kötü söz, dinden çıkarmak	Üslup	Mesaj	Acı (kötü) söz insanı (adamı) dininden çıkarır.
Tatlı söz, can azığı, acı söz, baş kazığı			Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı.
Tatlı söz, yılan			Tatlı söz yılanı ininden çıkarır.
Tatlı dil, yılan			Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.
Tatlı dil, insan			İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez; tatlı dilinden başka nesi var.
Kötü söz, dinden çıkarmak			Kötü söz insanı dininden çıkarır.
Teşbih, hata			Teşbihte (temsilde) hata olmaz.
Buğday ekme, buğday dil			Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok?
Yağlı dilim, yağlı dil			Yağlı dilimin yoksa, yağlı dilin de mi yok!
Soğan, kazan, kokutmak			Bir baş soğan bir kazanı kokutur.

Çizelgeye göre mesaj temasında üslup kategorisine yönelik 10 atasözü bulunmaktadır. Bu kategorideki atasözlerinin “acı söz, tatlı söz, tatlı dil, kötü söz” gibi kodlar etrafında birleştiği görülmektedir.

Çizelge 21. İçtenlik Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Bal demek, ağız tatlanmak	İçtenlik	Mesaj	Bal bal demekle ağız tatlanmaz (tatlı olmaz).
Dil, yürek, kepeç			Dil yüreğin kepeçsidir.

Çizelgeye göre mesaj teması ve içtenlik kategorisine yönelik 2 atasözü bulunmaktadır. Bu atasözleri “bak demek, dil, yürek” gibi kodları içermektedir.

Çizelge 22. Karakteri Yansıma Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Dille tartmak	Karakter yansıma	Mesaj	Baş dille tartılır.
Sormak, aslı, sohbet			Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir.

Çizelgede mesaj temasının karakteri yansıma kategorisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Karakteri yansıma kategorisinde 2 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri “dille tartmak, sormak, aslı, sohbet” kodlarını barındırmaktadır.

Çizelge 23. Sözü İşlevselliği Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Söz, ara bozmak, ara düzmek			Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer.
Söz, ara bozmak, ara			Söz var ara bozar, söz var ara düzer.

düzmek			
Söz, yola getirmek, yoldan çıkarmak			Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkartır.
Demek, iş bitirmek	Sözün işlevselliği	Mesaj	“He” demek de iş bitirir, “yok” demek de.
Söz, yakın, uzak			Karı-koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır.
Söz, yaş deri, çekmek, gitmek			Söz dediğin yaş deridir, nereye çekersen oraya gider.
Söz, dağa çıkarmak, indirmek			Söz var, dağa çıkarır; söz var, dağdan indirir.
Söz, iş bitirmek, baş yitirmek			Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir.
Fit, büyü, yerini tutmak			Bir fit bin büyü yerini tutar (yerine geçer).
Söz, büyü, bedel olmak			Bir söz bin büyüye bedeldir.
Fısıltı, ev yıkmak			Fısıltı ev yıkar.
Cin tutmak, muska			Cin tutana muska yeter.

Çizelgede mesaj teması ve sözün işlevselliği kategorisine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre sözün işlevselliği kategorisi doğrultusunda 12 atasözü belirlenmiştir. Bu atasözlerinin “söz, ara bozmak, yola getirmek, iş bitirmek, yerini tutmak” gibi kodlar etrafında birleştiği görülmektedir.

Çizelge 24. Kaynak-Mesaj İlişkisi Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Çocuk, haber almak	Kaynak-mesaj ilişkisi	Mesaj	Çocuktan al haberi.
Deli, uslu haber almak			Deliden al uslu haberi.

Çizelgede mesaj temasının kaynak-mesaj ilişkisi kategorisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Kaynak-mesaj ilişkisi kategorisinde 2 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri “çocuk, deli, haber almak” gibi kodları barındırmaktadır.

Çizelge 25. Konuşmanın Yalın Olması Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Çok söz, yalan	Konuşmanın yalın olması	Mesaj	Çok söz (laf) yalansız, çok para (mal) haramsız olmaz.
Çok laf, yalan			Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz.

Çizelgeye göre mesaj teması ve konuşmanın yalın olması kategorisine ilişkin 2 atasözü bulunmaktadır. Bu atasözleri “çok söz, çok laf, yalan” kodlarını içermektedir.

Çizelge 26. Konuşmanın Etki Alanı Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Dil, cirmi küçük, cürmü büyük	Konuşmanın etki alanı	Mesaj	Dilin cirmi küçük, cürmü büyük olur.
Dil yarası, onulmak			El (bıçak) yarası onulur (geçer), dil yarası onulmaz (geçmez).
Selam, altın değer			Garibe bir selam bin altın değer.

Çizelgeye göre mesaj temasında konuşmanın etki alanı kategorisine yönelik 3 atasözü bulunmaktadır. Bu kategorideki atasözlerinin “dil, dil yarası, selam” gibi kodları barındırdığı görülmektedir.

Çizelge 27. Düşünme-Konuşma İlişkisi Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Dil, kemik	Düşünme- konuşma ilişkisi	Mesaj	Dilin kemiği yok.
Yalan, kemik			Yalanın kemiği yok ki boğazına bata.
Zırva, tevil			Zırva tevil götürmez.

Çizelgeye göre mesaj temasındaki kategorilerden birisi düşünme-konuşma ilişkisidir. Bu kategoride 3 atasözü yer almaktadır. Bu atasözlerinin “dil, kemik, yalan, zırva” gibi kodları içerdiği belirlenmiştir.

Çizelge 28. Tutarlılık ve Doğruluk Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Doğru söz, belli olmak	Tutarlılık ve doğruluk	Mesaj	Doğru söz katarından belli olur.
Doğru söz, yemin			Doğru söz yemin istemez.
Güneş, balçık			Güneş balçıkla sıvanmaz.
Hak, demek, akan sular			Hak deyince akan sular durur.
Haklı söz, çevirmek			Haklı söz haksız Bağdat’tan çevirir.
Doğru söz, acı			Doğru (hak) söz (ağızdan) acıdır (acı gelir).
Hak söz, acı			Hak söz ağıdan acıdır.

Çizelgede mesaj temasındaki tutarlılık ve doğruluk kategorisine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre tutarlılık, doğruluk kategorisi doğrultusunda 7 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri “doğru söz, yemin, haklı söz, hak söz” gibi kodlar etrafında birleşmektedir.

Çizelge 29. Nezaket Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Selam, kelim	Nezaket	Mesaj	Evvel taam (selam), sonra kelim.
Latif			Latife latif gerek.
Tatlı, söylemek			Tatlı ye, tatlı söyle.
Selam, hatır			Bir selam bin hatır yapar.

Çizelgeye göre mesaj temasında nezaket kategorisine yönelik 4 atasözü bulunmaktadır. Bu kategorideki atasözlerinin “selam, hatır, söylemek” gibi kodlar etrafında birleştiği görülmektedir.

Çizelge 30. İletişime Katılım Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Laf, açmak.	İletişime katılım	Mesaj	Laf lafı (söz sözü) açar (laf da kutuyu açar.)
Söz, açmak.			Söz sözü açar.

Çizelgede mesaj temasının iletişime katılım kategorisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. İletişime katılım kategorisinde 2 atasözü belirlenmiştir. Bu atasözleri “laf, söz, açmak” kodlarını barındırmaktadır.

Çizelge 31. Söz-Eylem İlişkisi Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Laf, peynir gemisi, yürümek	Söz-eylem ilişkisi	Mesaj	Lafla (lakırdı ile) peynir gemisi yürümez.
Laf			Lafla pilav pişerse deniz (dağ) kadar yağı benden.
Laf, peynir gemisi, yürümek			Lakırdı ile peynir gemisi yürümez.
Boş lakırdı, karın doyumamak			Boş lakırdı karın doyurmaz.
Kuru laf, karın doyumamak			Kuru laf (boş lakırdı) karın doyurmaz.

Çizelgeye göre mesaj temasındaki kategorilerden birisi olan söz-eylem ilişkisi kategorisine yönelik 5 atasözü vardır. Bu atasözlerinin “laf, peynir gemisi, boş lakırdı, kuru laf” gibi kodları içerdiği tespit edilmiştir.

Çizelge 32. Sorumluluk Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Laf, torba	Sorumluluk	Mesaj	Laf torbaya girmez.
Deve, çalı, gizlenmemek			Deveye bindikten sonra çalı ardına gizlenilmez.

Çizelgede mesaj temasının sorumluluk ilişkisi kategorisine ilişkin bulgular bulunmaktadır. Sorumluluk kategorisinde 2 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözleri “laf, torba, gizlenmemek” gibi kodları barındırmaktadır.

Geri Bildirim Temasına Yönelik Atasözleriyle İlgili Bulgular

Geri bildirim temasına yönelik atasözleriyle ilgili bulgular aşağıda verilmektedir.

Çizelge 33. Tepki Kategorisine Yönelik Atasözleri

Kod	Kategori	Tema	Atasözü
Söylemek, iştirmek	Tepki	Geri Bildirim	İstedğini söyleyen, istemediğini iştir.
Kötü söylemek			Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına.
Küp, düp, demek			Küpe küp deyince küp adama düp der.
Dil, kalmamak			El elden kalmaz, dil dilden kalmaz.
Sükût, ikrar			Sükût ikrardan gelir (sayılır).
İki testi, tokuşmak, kırılmak			İki testi tokuşunca biri elbet kırılır.
Düşman, gazel okumamak			Düşman düşmana gazel okumaz.

Çizelgede geri bildirim teması ve tepki kategorisine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre tepki kategorisi doğrultusunda 7 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin “söylemek, işitmek, demek, kalmamak, kırılmak” gibi kodlar etrafında birleştiği görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada konuşma becerisine yönelik atasözleri üzerinde yapılan içerik analizi sonucunda 4 temaya ulaşılmıştır. Bunlar konuşmacı, dinleyici, mesaj ve geri bildirim temalarıdır. Konuşmacı temasında 14, dinleyici temasında 4, mesaj temasında 13 ve geri bildirim temasında 1 olmak üzere toplamda 32 kategori belirlenmiştir. Elde edilen temalar ve kategorilerden hareketle konuşmaya yönelik atasözlerine ilişkin sonuçlara bu bölümde yer verilmiştir.

Konuşmacı Temasına Yönelik Atasözleriyle İlgili Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın sonucunda konuşmacı temasına ilişkin toplam 105 atasözü ve bu atasözlerinin ilişkilendirildiği 14 kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler ve kategorilere ilişkin atasözü sayıları “duygu-konuşma düzlemi (f=5), konuşmada denge (f=3), anlatımın gerekliliği (f=9), konuşmanın gizliliği (f=13), yer ve zaman uygunluğu (f=13), hassasiyet (f=4), konuşma-düşünme ilişkisi (f=20), konuşmacının güvenilirliği (f=8), söz-eylem ilişkisi (f=11), konuşma ortamı (f=7), konuşmada cesaret (f=6), karakteri yansıtma (f=3), sezdirme (f=1), iletişime açıklık (f=2)” şeklindedir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre konuşmacı temasına ilişkin en fazla atasözünün “konuşma-düşünme ilişkisi” kategorisi bünyesinde bulunduğu görülmektedir. Bu kategoride yer alan atasözlerinin ortak noktası konuşmanın düşünerek gerçekleştirilmesi yönündedir. Buna göre konuşmacı konuşmadan önce iyice düşünmeli, konuşma sürecinde düşünceler mantık süzgecinden geçirilmelidir. Düşünen, akıl ve mantık ölçütlerine göre hareket eden insanlar çok konuşma gereği duymadan anlatmak istediklerini açık ve etkili bir biçimde hedef kitleyle paylaşırken; bir konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmadan ve bu bilgiler üzerinde düşünmeden konuşan insanlar çok şey anlatsalar da bu anlatılanlar tutarlılık, inandırıcılık ve etkileycilikten uzak olur.

Konuşmacı temasına ilişkin en fazla atasözü içeren kategorilerden birisi de konuşmanın gizliliğidir. Bu kategorideki atasözleri her konuşmanın her yerde yapılmaması ve konuşmada gizliliğe dikkat edilmesine yönelik ortaklıklar içermektedir. Buna göre başkalarıyla paylaşılan bir söz birçok kişiye aktarılabilir ve anlatılanlar işitmesi istenmeyen kişiler tarafından bilinebilir. Bu nedenle bir sır ya da aile içinde kalması gereken bir konunun dışarıya duyurulmaması için konuşmanın içeriğine, anlatılan kişiye ve yerine göre konuşmaya dikkat edilmelidir.

Konuşmacı teması bünyesinde bulunan “yer ve zaman uygunluğu” kategorisi çok sayıda atasözü içermesiyle dikkat çekmektedir. Bu kategorideki atasözleri iki noktada kesişmektedir. Bunlardan birincisi konuşmacının konuşma sonucunda başına olumsuz bir şey gelmemesi için ikincisiyse genel yaklaşım bakımından konuşurken olması gerektiği için konuşmanın yeri ve zamanına dikkat etmesi yönündeki kesişimlerdir. Buna göre konuşma için belli bir yer, zaman ve sıra vardır. Bazı durumlarda konuşmanın ertelenmesi

ya da daha sakin bir zamana kalması kötü bir şey değildir. Kişinin sağlıklı ve esen olması, konuşmasının ve konuşmasını yaptığı yer ve zamanın uygunluğuyla ilişkilidir.

Konuşmacı temasında en çok atasözü bulunan kategorilerden “söz-eylem ilişkisi” söylenen söz ile yapılan eylem arasındaki ilişkiye dair ortaklıklar içermektedir. Buna göre çok konuşmak yerine söylenen sözler eyleme geçirilmelidir. Konuşmacı söylediği sözlerin farkında olmalı ve bu sözler doğrultusunda eylemlerini gerçekleştirmelidir. Yani konuşmacının gerçekleştireceği davranışlarını ve eylemlerini gözeterek konuşması ya da konuşmasına uygun biçimde davranması önemlidir.

Konuşmacı teması bünyesinde atasözlerinin ilişkilendirildiği diğer kategoriler “anlatımın gerekliliği”, “konuşmacının güvenilirliği”, “konuşma ortamı”, “konuşmada cesaret”, “duygu-konuşma düzlemi”, “hassasiyet”, “konuşmada denge”, “karakteri yansıtma”, “iletişime açıklık” ve “sezdirme” şeklindedir. Bunlardan anlatımın gerekliliği kategorisindeki atasözleri, konuşmacının amaçlarına çabuk ve etkili bir şekilde ulaşabilmesi, sorunlarına çözümler bulabilmesi için kendini doğru olarak ifade etmesi gerekliliğini vurgularken; konuşmacının güvenilirliği kategorisindeki atasözleri konuşmanın inandırıcı ve dinlenebilir olması açısından konuşmacının doğru konuşan güvenilir biri olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Konuşma ortamı kategorisindeki atasözlerine göre konuşmacının konuştuğu ortam, konu hakkında daha rahat yorum yapabilmesini etkilemektedir. Konuşmada cesaret kategorisindeki atasözleri ise olumsuz davranışlarla karşılaşsa dahi konuşmacının doğruyu ve gerçekleri konuşması gerektiği yerlerde cesaretli olmasına ilişkin öğütler vermektedir.

Konuşmacı temasında yer alan kategorilerden duygu-konuşma düzlemi kişinin duygu durumunun konuşmasını etkilemesiyle ilgilidir. Konuşmacının duygu durumu konuşmasını etkileyebildiği için konuşma sürecinde konuşmacının duyguları önemlidir. Hassasiyet kategorisindeki atasözleri dinleyicinin üzülebileceği ya da işitmek istemeyeceği konulara özen gösterilmesi gerektiğine dikkat çekerken; konuşmada denge kategorisindeki atasözleri konuşmacının çok değil, dengeli ve yeterli konuşması gerektiğini öğütlemektedir. Karakteri yansıtma kategorisinde konuşmanın konuşmacının karakterini yansıttığı vurgulanmaktadır. Yani konuşma şekli, konuşma sırasındaki kelime seçimi gibi durumlar konuşmacının karakteri hakkında bilgi verir. Dolayısıyla kişi hakkında bilgi edinirken ya da kişiye yönelik bir düşünceye sahip olurken konuşma belirleyici bir husustur. Ayrıca iletişime açıklık kategorisindeki atasözleri sağlıklı bir iletişim ve duygu-düşünce aktarımı için konuşmacıların iletişime açık olmasının önemini belirtilirken; sezdirme kategorisindeki atasözleri konuşmacının açıkça konuşamayacağı ya da üzerinde konuşması zor konularda vermek istediği mesajı dinleyiciye sezdirerek iletebildiğini ifade etmektedir. Bu nedenle sezdirme, konuşmacının bazı durumlarda başvurduğu bir yöntemdir.

Araştırmanın sonucunda konuşmacı temasına ilişkin belirlenen 14 kategori ve toplam 105 atasözünden hareketle konuşmacının sahip olması gereken özellikler ve konuşma sürecinden dikkat etmesi gereken konular vurgulanmıştır. Buna göre konuşmacı konuşmasını düşünerek üretmeli, konuştuğu yere ve zamana dikkat etmeli, konuşurken eylemlerini ve dinleyicinin hassas olduğu konuları gözetmeli, güvenilir olmalı, kendisini açıkça ifade edebilmeli, cesareti ve duygularının konuşma sürecini etkileyebileceği

konusunda farkında olmalıdır. Konuşmacıya ilişkin bu özellikleri ve önemli hususları barındıran atasözleri konuşmacının konuşmasını üretme sürecine ve olası sonuçlarına ilişkin öğütler içermektedir.

Dinleyici Temasına Yönelik Atasözleriyle İlgili Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın sonucunda dinleyici temasına ilişkin toplam 21 atasözü ve bu atasözlerinin ilişkilendirildiği 4 kategori belirlenmiştir. Bu kategoriler ve kategorilere ilişkin atasözü sayıları “kavrama düzeyi (f=15), seçici olma (f=1), çok yönlü dinleme (f=2), dinleme-eylem ilişkisi (f=3)” şeklindedir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre dinleyici temasına ilişkin en fazla atasözü “kavrama düzeyi” kategorisinde yer almaktadır. Bu kategoride yer alan atasözlerinin ortak noktası dinleyicinin iletiyi anlama ve dinlemeye açık olma durumuyla ilişkilidir. Buna göre atasözlerinde akılsız, cahil gibi olumsuz kavramlarla nitelendirilen kişiler konuşmacıyı dinlemek istemeyen, dinlemeye açık olmayan ya da konuşmayı anlamayan dinleyicilerdir. Bu atasözlerinde dinlemeye açık olan dinleyiciler konuşmayı tek seferde anlayabildiği için dinlemeye açık olmayan ya da konuşmayı anlamayan dinleyicilerle çok konuşulmaması gerektiğine dair öğütler yer almaktadır.

Dinleyici teması kapsamında atasözlerinin ilişkilendirildiği kategoriler arasında “dinleme-eylem ilişkisi”, “çok yönlü dinleme” ve “seçici olma” bulunmaktadır. Bunlardan dinleme-eylem ilişkisi kategorisindeki atasözleri, dinleme sonucunda ortaya çıkabilecek sonuçlara ilişkin iletiler içermektedir. Buna göre kendisine söylenen sözü dinlemeyen kişiler olumsuz durumlarla ve sonuçlarla karşılaşabilir. Bu nedenle dinleyicinin söylenen sözü dinlemesi ve bu sözleri dikkate alarak eylemlerini düzenlemesi gerekmektedir. Çok yönlü dinleme kategorisindeki atasözleri dinleyicinin söylenen sözleri dikkate alarak çok yönlü dinleme becerisine sahip olması gerektiğini öğütlerken; seçici olma kategorisindeki atasözleri dinleyicinin konuşmalar arasında fark gözetmesi, her konuşmaya aynı değeri ve önemi vermemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Araştırmanın sonucunda dinleyici temasına ilişkin belirlenen 4 kategori ve toplam 21 atasözünden hareketle dinleyicinin iletişim sürecinde sahip olması gereken özellikler öne çıkmaktadır. Buna göre iletişim sürecinde dinleyicinin dinlemeye açık olması ya da olmaması konuşma için belirleyici bir özelliktir. Bu nedenle iletişimde dinleyicinin kavrama düzeyi önemlidir. Ayrıca bu temadaki atasözleri dinleyicinin olumsuz sonuçlarla karşılaşmaması için kendisine söylenenleri dikkate alarak eylemlerini düzenlemesi ve konuşmalar arasında seçici olması gerektiği yönünde öğütler içermektedir.

Mesaj Temasına Yönelik Atasözleriyle İlgili Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın sonucunda mesaj temasına ilişkin toplam 56 atasözü ve bu atasözlerinin ilişkilendirildiği 13 kategori tespit edilmiştir. Bu kategoriler ve kategorilere ilişkin atasözü sayıları “üslup (f=10), içtenlik (f=2), karakteri yansıtma (f=2), sözün işlevselliği (f=12), kaynak-mesaj ilişkisi (f=2), konuşmanın yalın olması (f=2), konuşmanın etki alanı (f=3), düşünme-konuşma ilişkisi (f=3), tutarlılık ve doğruluk (f=7), nezaket (f=4), iletişime katılım (f=2), söz-eylem ilişkisi (f=5), sorumluluk (f=2)” şeklindedir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre mesaj temasına ilişkin en fazla atasözünün “sözün işlevselliği” kategorisinde bulunduğu görülmektedir. Bu kategoride yer alan atasözlerinin ortak noktası sözün kişiler ve durumlar üzerinde etkisi olduğu yönündedir. Buna göre sözün niteliği ve ifade ediliş şekli söylenilen ortamda olumlu ya da olumsuz etkilere neden olabilmektedir. İnsan ilişkilerinde ve toplumda söz işlevsel olduğu için olası olumlu ya da olumsuz sonuçlar gözetilerek mesajın tasarlanması ve böylece ifade edilmesi gerekmektedir.

Mesaj temasına ilişkin en fazla atasözü içeren kategorilerden birisi de üsluptur. Bu kategorideki atasözleri konuşmanın üslubu ve mesajın niteliğine ilişkin ortaklıklar içermektedir. Buna göre konuşmada güzel ve tatlı sözler söylenmelidir. Kötü konuşma, dinleyiciye ya da konuşma ortamına olumsuz etkide bulunur. Bu nedenle iyi bir iletişim için konuşmanın güzel sözler içermesi, kötü sözlerden sakınılması ve mesajın bu doğrultuda üretilmesi gereklidir.

Mesaj temasında en çok atasözü bulunan kategorilerden “tutarlılık ve doğruluk” mesajın tutarlı ve doğru olmasına ilişkin ortaklıklar içermektedir. Buna göre üzücü dahi olsa doğru söz kendini belli eder. Doğru sözlere inanıldığı için bunların üzerine daha fazla bir söz söylenmesine gerek yoktur. Bu nedenle konuşmada mesajların doğru ve tutarlı olması gerekir.

Mesaj temasında atasözlerinin ilişkilendirildiği diğer kategoriler “söz-eylem ilişkisi”, “nezaket”, “konuşmanın etki alanı”, “düşünme-konuşma ilişkisi”, “içtenlik”, “karakteri yansıtma”, “kaynak-mesaj ilişkisi”, “konuşmanın yalın olması”, “iletişime katılım” ve “sorumluluk” şeklindedir. Bunlardan söz-eylem ilişkisi kategorisindeki atasözleri sadece konuşmanın yeterli olmadığını, sözlerin eylemlerle desteklenmesi gerektiğini vurgularken; nezaket kategorisindeki atasözleri güzel sözler söylenmesi ve ince konuşulmasıyla konuşmada nezakete yer vermenin önemini belirtmektedir. Konuşmanın etki alanı kategorisindeki atasözleri mesajın niteliğinin etkisine vurgu yapmaktadır. Buna göre konuşmada üslup ve dil kullanımı olumlu ya da olumsuz sonuçlar meydana getirebildiği için bunlar dikkate alınarak konuşmada mesajın tasarlanması gerekmektedir. Düşünme-konuşma ilişkisi kategorisindeki atasözleri ise konuşmadan önce düşünmenin ve düşündükten sonra mantıklı bir şekilde mesajı ifade etmenin gerektiğini vurgulamaktadır.

Mesaj temasında yer alan kategorilerden içtenlik, konuşmada mesajın samimi bir şekilde ifade edilmesiyle ilişkilidir. Samimi olmayan mesajlar dinleyicide gerekli etkiyi sağlayamaz. Bu yüzden mesajların içten bir şekilde üretilmesi gerekmektedir. Karakteri yansıtma kategorisindeki atasözleri üslup, mesajın ifade ediliş şekli, konuşma sırasındaki kelime seçimi gibi mesaja yönelik durumların konuşmacının karakteri hakkında bilgi verdiği yöneltik vurgular içerirken; kaynak-mesaj ilişkisi kategorisindeki atasözleri mesajın niteliğinin kaynakla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Yani mesajın doğruluğu, konuşma ortamına uygunluğu ve ifade ediliş şekli kaynakla ilgilidir. Konuşmanın yalın olması kategorisindeki atasözleri çok konuşmanın doğru olmaması ve öz konuşmanın mesajın iletilmesinde yeterli olması bakımından konuşmanın gereksiz sözlerden arınmış biçimde yalın biçimde ifade edilmesine dikkat çekmektedir. Ayrıca iletişime katılım kategorisindeki atasözleri iletişime karşılıklı olarak katılma sonucunda konuşmanın ilerleyeceğini vurgularken; sorumluluk kategorisindeki atasözleri her konuşmanın bir

sorumluluğu olduğunu ve söylenen sözleri saklamaya çalışmadan konuşmada iletilen mesajların sorumluluğunun alınması gerektiğini belirtmektedir.

Araştırmanın sonucunda mesaj temasına ilişkin belirlenen 13 kategori ve toplam 56 atasözünden hareketle mesajda olması gereken özelliklerle birlikte mesajı üretirken dikkat edilmesi gereken hususlar vurgulanmıştır. Buna göre kişiler ve olaylar üzerinde etkili olan mesaj güzel sözlerle yalın şekilde ifade edilmeli, tutarlı ve doğru olmalı, eylemlerle desteklenmeli, nezaket çerçevesine uygun ve içten olmalıdır. Mesajda olması gereken bu özellikleri ve önemli hususları içeren atasözleri mesajın niteliğine ilişkin öğütler vermektedir.

Geri Bildirim Temasına Yönelik Atasözleriyle İlgili Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın sonucunda geri bildirim temasına ilişkin toplam 7 atasözü ve bu atasözlerinin ilişkilendirildiği 1 kategori belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre bu temada tüm atasözleri “tepki” kategorisinde bulunmaktadır. Bu kategoride yer alan atasözlerinin ortak noktası tepkilerin konuşmanın niteliği ve duygularla ilgili olduğu yönündedir. Buna göre kötü konuşma olumsuz tepkileri, iyi konuşma olumlu tepkileri beraberinde getirmektedir. Yapılan geri bildirim konuşmacının konuşmasına bağlıdır. Ayrıca konuşmacının ve dinleyicinin öfkeli olması tepkinin olumsuz olmasına neden olduğu gibi duygu durumu da tepkiyi etkilemektedir. Bu nedenle tepkinin olumlu ya da olumsuz olması kaynağın konuşmasıyla birlikte kaynağın ve dinleyicinin duygu durumuyla ilişkilidir.

Bu araştırmada konuşmayla ilgili atasözlerinin incelenmesi sonucunda belirli kategori ve temalara ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar bu bölümde tema bağlamında (konuşmacı, dinleyici, mesaj, geri bildirim) başlıklandırılmış ve bu bağlamda tespit edilen kategoriler değerlendirilmiştir. Bununla birlikte elde edilen ve değerlendirilen sonuçlarla ilişkili olarak literatürde atasözlerinin ele alındığı çalışmalar (Bulut, 2011; Onan, 2011; Girmen, 2013; Kalaça, 2013; Bekiroğlu, 2014; Gönen, 2015; Gerekten, 2018; Açık 2019; Akgöl, 2019; Kemiksiz, 2021; Kurudayıoğlu & Temur, 2021; Yiğit, 2021) bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlarla bu çalışmalarda ulaşılan sonuçların ilişkileri, benzerlik ve farklılıklarına ilişkin hususlara bu bölümde yer verilmiştir.

Literatürde dil becerileri bakımından atasözlerini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Akgöl (2019) dil becerileri doğrultusunda yaptığı inceleme sonucunda konuşma becerisine yönelik 367 atasözü tespit etmiştir. Bu atasözleri “yapı, anlam, amaç, hedef kitle, kazanım, içerik, yöntem ve materyal” başlıkları doğrultusunda sınıflandırılmış ve amaç bakımından en fazla atasözünün düşünerek konuşmaya yönelik olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, konuşmacı temasına yönelik en çok atasözünün “konuşma-düşünme ilişkisi” kategorisine ait olmasıyla benzerlik göstermektedir. Ancak Akgöl (2019) çalışmasında konuşmanın yanında dinleme, okuma ve yazma becerilerini de “yapı, anlam, amaç, hedef kitle, kazanım, içerik, yöntem ve materyal” açısından sınıflandırmıştır. Akgöl’ün (2019) çalışmasından farklı olarak bu çalışmada, özelden konuşma becerisine odaklanılmış ve konuşma becerisine yönelik atasözlerinin içerdiği iletilerle bu iletilerin, temaların ve kategorilerin konuşma eğitimine katkıda bulunabileceği hususlar ifade edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışmayla yaklaşım olarak benzerlik taşıyan Açık (2019)

çalışması kapsamında bünyesinde “konuşma” kelimesi geçen Kore atasözlerini “dikkatli konuşma, güzel konuşma, çok konuşma, hitabet, hoş olmayan konuşma, diğer atasözleri” başlıklarına göre incelenmiş ve en fazla atasözünün dikkatli konuşmayla ilgili olduğunu belirlemiştir. Bu başlıktaki atasözleri kırıcı olmamaya özen gösterme, dinleyene zarar vermeme, gereksiz sözlerden kaçınma, az konuşma noktalarında toplanmaktadır. Elde edilen sonuçlarla bu çalışmada konuşmacı temasında yer alan konuşma-düşünme ilişkisi başta olmak üzere yer ve zaman uygunluğu, konuşmanın gizliliği, konuşmada denge, hassasiyet kategorileri içerdikleri atasözleri bakımından ilişkilidir.

Alanda gerçekleştirilen araştırmalar arasında atasözlerinde söz ve sözlü iletişim kavramlarını içeren çalışmalar bulunmaktadır. Yiğit (2021) bünyesinde “söz” kavramı geçen atasözlerini “tatlı söz, doğru söz üstüne söylenmiş atasözleri”, “acı söz, yalan söz, kötü söz üstüne söylenmiş atasözleri”, “sözle ilgili nasihatleri içeren atasözleri” ve “sözün kişilere göre tanımlanmasını sağlayan atasözleri” başlıkları doğrultusunda incelemiştir. Bunlar arasında nasihat içerikli atasözleri bu çalışmanın “sözün işlevselliği; sözün kişilere göre tanımlanmasını sağlayan atasözleri “çok yönlü dinleme”; tatlı söz, doğru söz üstüne söylenmiş atasözleri ve acı söz, yalan söz, kötü söz üstüne söylenmiş atasözleri ise “üslup” kategorisiyle ilişkilidir. Bekiroğlu (2014) atasözlerini iletişim olgusu ve edimleri açısından inceleyerek söz ve söz söylemenin, doğru söz söyleme ve doğru konuşmanın, daha çok dinleyip daha az konuşmanın; tatlı söz, acı söz, buğday dil gibi sözün niteliğiyle ortaya çıkarabileceği sonuçları dikkate alarak konuşmanın önemli olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Bu sonuçlar çalışmanın üslup kategorisindeki atasözlerinden elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Gönen’in (2015) sözlü iletişim unsurlarının aktarım ve sunum şekilleri açısından atasözlerini incelediği çalışmasında en çok konuşmacı ve dinleyicinin sahip olması gereken özelliklere yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmada en fazla atasözünün “konuşmacı” temasıyla ilgili olduğu düşünüldüğünde iki araştırmanın sonuçlarının birbirini desteklediği söylenebilir.

Atasözleri üzerine Onan (2011) tarafından dil farkındalığı ve işlevsel dil kullanımı açısından yapılan araştırmada konuşma becerisiyle ilgili 43 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin derin yapısında kişinin sözünden belli olduğu, insanın kalbindeki düşüncelerin sözle dışarı çıktığı, düşünerek konuşulması gerektiği, herkesle konuşulmaması, tutarlı konuşulması, yerinde ve zamanında konuşulması gerektiği, bir şeyi söylemekle o şeyin gerçekleşmediği noktaları bulunmaktadır. Bu sonuçlar karakteri yansıtmaya, konuşma-düşünme ilişkisi, yer ve zaman uygunluğu, söz-eylem ilişkisi kategorileriyle bağlantılıdır. Ayrıca Kurudayıoğlu ve Temur’un (2021), atasözlerini 21. yüzyıl becerileri bakımından incelediği çalışmalarında yaratıcılık, yenilikçilik, eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim kavramları ön plana çıkmaktadır. Bunlardan iletişim kategorisindeki atasözleri, bu çalışmanın konuşmada denge, anlatımın gerekliliği, düşünme-konuşma ilişkisi, iletişime açıklık, kavrama düzeyi, üslup, sözün işlevselliği, konuşmanın yalın olması, konuşmanın etki alanı kategorilerindeki sonuçları desteklemektedir.

Bu araştırmayla atasözlerini değerler açısından inceleyen araştırmalar arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Kemiksiz’in (2021) çalışmasında atasözleriyle ilgili olarak davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu alma, öz güven sahibi olma,

gerektiğinde özür dileme tutum ve davranışları ön plana çıkmaktadır. Gerekten (2018) atasözlerinde en fazla öz denetim; Girmen (2013) dayanışma; Bulut (2011) doğru/yerinde konuşma; Kalaça (2013) ise güzel söz söyleme, doğru sözlü olma, sözünde durma değerlerinin yer aldığını tespit etmiştir. Bu sonuçların konuşma-düşünme ilişkisi, sorumluluk, yer ve zaman uygunluğu, karakteri yansıtırma ve tepki kategorilerindeki atasözleriyle ilişkili olduğu görülmektedir.

Konuşma becerisi açısından atasözlerinin incelendiği bu çalışma sonucunda atasözlerinin konuşma sürecinde konuşmacının, dinleyicinin, mesajın ve geri bildirim için sahip olması gereken özelliklere yönelik iletiler içerdiği belirlenmiştir. Ayrıca elde edilen iletilerle literatürdeki çalışmaların sonuçların da birbirini desteklediği tespit edilmiştir. Bu bakımdan konuşma eğitiminde atasözlerine yer verilmesi ve atasözlerinin içerdiği iletilerin dikkate alınması önemlidir.

Kaynakça

- Acar, A. (2019). *Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilere deyim ve atasözlerinin aile kavramı üzerinden öğretilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Açık, M. (2019). *Korece’de ‘konuşma’ ile ilgili atasözlerinin kültürdilbilimsel açıdan incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Ahmad, B. (2021). *Ürdünlü öğrencilerin Türkçe atasözleri ve deyimleri öğrenmede yaşadıkları güçlükler ve çözüm önerileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Akgöl, S. (2019). *Türk atasözlerinde dil eğitimi üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Akpınar, M. (2010). *Deyim ve atasözlerinin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanımı üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Aksoy, Ö. A. (2022). *Atasözleri sözlüğü*. İnkılap Kitabevi.
- Akyıldız, A. (2019). *6. sınıf Türkçe derslerinde atasözü öğretiminde metin ve görsellerin kullanımının farkı ve bunun öğrenci başarısına etkisi (Bayat ilçesi örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Arıer Karaöz, N. (2009). *Türk atasözlerinin kimya eğitimindeki rolü* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Aydemir, N. (2019). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde deyim ve atasözlerinin bağlamdan anlamaya dönük video destekli öğretimi: Bir eylem araştırması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Bağcı, H. (2010). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin atasözleri ve deyimleri algılama düzeyi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 91-110.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Baş, B. (2002). Türkçe temel dil becerilerinin öğretiminde atasözlerinin kullanımı. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(12), 60-68.
- Bekiroğlu, O. (2014). Türkçe atasözlerinde iletişim olgusunun izleri ve sosyo-kültürel çıkarımlar. *Milli Folklor*, 26(103), 80-97.

- Bölükbaş, S. (2022). *Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının tema metnlerinin atasözleri ve deyimleri içermesi bakımından karşılaştırılmalı incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Aksaray Üniversitesi.
- Bulut, S. (2011). *Atasözlerinin değerler eğitimindeki yeri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Büyükköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2017). Nitel yöntemler (Y. Dede, Çev.). S. B. Demir (Çev. Ed.), *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları içinde* (ss. 183-213). Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çakmakçı, C. C. (2009). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe öğretiminde kavram geliştirme açısından atasözü ve deyimler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi.
- Çalışkan, R. (2021). *Türk dili ve edebiyatı öğretmen adaylarının atasözleri ve deyimlere yetkinlikleri düzeyleri (Gazi Üniversitesi örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Çelik, D. C. (2022). *Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenlere hareketli resimlerle atasözleri ve deyimlerin öğretimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk dünyası ortak atasözleri sözlüğü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2016). Halk edebiyatında konuşmalık türler: Atasözleri, deyimler, bilmeceler, alkış-kargışlar, tekerlemeler. H. Biltekin (Ed.), *Halk edebiyatına giriş – I içinde* (ss. 76-100). Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Elçin, Ş. (1981). *Halk edebiyatına giriş*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erikci, U. (2021). *Deyim ve atasözlerinin öğretiminde kullanılan iki boyutlu ve üç boyutlu materyallerin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Gereken, H. (2018). *5. sınıf Türkçe ders kitabındaki atasözlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Girmen, P. (2013). Türkçe eğitiminde atasözleri ve değer eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 117-142.
- Golafshani, N. (2003). Understanding reliability and validity in qualitative research. *The Qualitative Report*, 8(4), 597-606. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2003.1870>
- Gönen, Y. Ö. (2015). *Türk atasözlerinde sözlü iletişim unsurlarının sunumu* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.
- Kalaça, H. (2013). *Türk atasözleriyle değerler eğitimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Kaya, D. (2020). *Türk dünyası ansiklopedik Türk halk edebiyatı kavramları ve terimleri sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Kazıcı, E. (2008). *İlköğretim ikinci kademe Türkçe derslerinde deyim ve atasözlerinin öğretiminde dramatisasyon yönteminin etkililik düzeyi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Kemiksiz, Ö. (2021). Kök değerler bakımından Türk atasözleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 495-518.
- Kurudayıoğlu, M., & Temur, N. (2021). 21. yüzyıl becerileri çerçevesinde Türk atasözlerine bir bakış. *Bilgi*, 99, 1-25. <https://doi.org/10.12995/bilig.9900>

- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2024). *Ortaokul Türkçe dersi öğretim programı (5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Noble, H., & Smith, J. (2015). Issues of validity and reliability in qualitative research. *Evidence-Based Nursing, 18*(2), 34-35. <https://doi.org/10.1136/eb-2015-102054>
- Onan, B. (2011). Türk atasözlerinde dil farkındalığı ve işlevsel dil kullanımı. *Milli Folklor, 23*(92), 91-100.
- Öztürk, A. G. (2015). *Divanu Lugati't-Türk'te yer alan atasözlerinin yabancılara Türkçe öğretiminde kültür aktarımına katkısı üzerine bir değerlendirme* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi.
- Patton, M. Q. (2018). Nitel analizin kalitesinin ve inanırılığının artırılması (S. Çelik & F. Ö. Karataş, Çev.). M. Bütün & S. B. Demir (Çev. Ed.), *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri içinde* (ss. 541-599). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Püsküllüoğlu, A. (2012). *Türk atasözleri sözlüğü*. Arkadaş Yayınevi.
- Sarioğlu, F. (2022). *İlkokul öğrencilerine atasözü ve deyimlerin öğretiminde dijital hikaye kullanımının etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- Sezen, Y. (2020). *Yabancılara Türkçe öğretiminde TV dizisi kullanmanın atasözü ve deyim öğretmedeki etkisi (Aslan Ailem TV dizisi örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uşak Üniversitesi.
- Shirazi, F. (2018). *Ana dili Farsça olanlara yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ortak dil unsurlarından yararlanma: Atasözleri, deyimler ve kalıp sözler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Tekin, E. (2019). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kitaplarında atasözü ve deyimlerin öğretim stratejileri üzerine bir durum tespiti* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz Atagül, Y. (2016). *Yabancı dil olarak Türkçe atasözü ve deyim öğretiminde film ve hikâye tekniklerinin etkililik düzeyleri açısından karşılaştırılması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Yiğit, N. H. (2021). Türk dünyası atasözlerinde sözün niteliği ile ilgili atasözleri. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi E-Dergisi, 8*(2), 90-114. <https://doi.org/10.30804/cesmicihan.1031236>

EXTENDED ABSTRACT

A Content Analysis on Proverbs Related to Speaking Skills

Proverbs have emerged as a result of people sharing their experiences gained through various experiences with other people in the form of aphorisms, and these have become a common product of society over time. They are concise words in that they convey a lot of meaning with few words and summarize thoughts and experiences. Thanks to the experiences gained throughout life, they have a concise, advising, guiding quality and contain educational elements. Proverbs are a tool for many learning outcomes, from language education to cultural transmission.

Turkish is a course based on the development of language skills. The main purpose of this course is to raise individuals with language awareness and effective comprehension-expression skills. The fact that proverbs are a national resource, contain the cultural heritage of the nation, have various functions including both individual and social dimensions, contain beautiful examples of the language, and contribute to the development of language and mental skills is related to the basic purpose of the Turkish course. Proverbs fulfill an educational function in Turkish lessons because of the cultural elements they contain and the fact that they represent the most beautiful examples of the language. Proverbs, which are language materials that can be used in Turkish language education, have an important place in mother tongue education as they are specific to the culture and language of the nation in which they were produced. Since proverbs have a great importance and impact on the development and effective use of language skills, proverbs should be used in the process of teaching language skills. In this research, proverbs were discussed in terms of speaking skills in the context of mother tongue education. The aim of the study is to examine proverbs in terms of speaking skills and as a result, to reach relevant categories and themes.

This study, which aims to examine proverbs in terms of speaking skills, was carried out using qualitative research methods. The data set of the study consists of Ömer Asım Aksoy's Proverbs Dictionary. In the study, the data were examined using the document review technique and analyzed using the content analysis technique. The data were analyzed by taking into account the principles and stages of the content analysis technique. Following the data analysis, proverbs with identified codes, categories and themes were tabulated and interpreted as findings.

As a result of the content analysis conducted on proverbs regarding speaking skills in the research, four themes were reached: speaker, listener, message and feedback. A total of 32 categories were determined, including 14 for the speaker theme, 4 for the listener theme, 13 for the message theme, and 1 for the feedback theme. According to the results obtained in the research, the most common proverbs related to the speaker theme are “speech-thinking relationship”, “confidentiality of speech”, “appropriateness of place and time” and “speech-action relationship”. Apart from these categories, it has been determined that the proverbs in this theme are also related to the categories of “necessity of expression”, “reliability of the speaker”, “speech environment”, “courage in speech”, “emotion-speech plane”, “sensitivity”, “balance in speech”, “reflecting character”, “openness to communication” and “intuition”. Most of the proverbs regarding the listener theme are in the “comprehension level” category. Proverbs in this theme are also associated with the categories of “listening-action relationship”, “multi-dimensional listening” and “being selective”. Proverbs regarding the message theme are mostly included in the categories of “functionality of words”, “style”, “consistency and accuracy”. Apart from these, it has been determined that the proverbs in this theme are related to the categories of “speech-action relationship”, “politeness”, “sphere of influence of speech”, “thinking-speech relationship”, “sincerity”, “reflecting character”, “source-message relationship”, “plain speech”, “participation in communication” and “responsibility”. It was determined that all of the proverbs in the feedback theme were in the “reaction” category.

As a result of the content analysis conducted on proverbs regarding speaking skills, it was determined that 189 proverbs contained advice regarding the themes of speaker, listener, message and feedback. Accordingly, the speaker should produce her/his speech thoughtfully, pay attention to the place and time she/he speaks, consider her/his actions and the issues that the listener is sensitive about while speaking, be reliable, be able to express herself/himself clearly, and be aware that her/his courage and emotions can affect the speaking process. Since the listener's openness to

listening or not is a determining feature for speech in the communication process, the listener's level of comprehension is important in communication. In order to avoid negative consequences, the listener must organize her/his actions by taking into account what is said to her/him and be selective in what she/he says. The message that has an impact on people and events must be expressed simply with beautiful words, must be consistent and accurate, must be supported by actions, must be within the framework of politeness and must be sincere. Bad speech brings negative reactions, good speech brings positive reactions. The feedback given depends on the speaker's speech. Therefore, whether the reaction is positive or negative is related to the source's speech as well as the emotional state of the source and the listener. As a result, proverbs related to speaking skills contain messages about the characteristics that the speaker, the listener, the message and the feedback should have in the speaking process.